

1. BEVEZETÉS

Miért választottam Miklósy István hajdúdorogi megyéspüspök főpásztori működését licenciadolgozatom témájául?

A kérdés megválaszolásánál egy személyes és egy közösségi motívum vezérelt.

Nyíregyházi lévén már teológiai tanulmányaim során - illetve már azt megelőzően - érdekelt, hogy miért is „az én szőke városom” lett az isteni gondviselés rendelkezése alapján görög katolikus egyházmegyénk centruma.

Tisztában vagyok vele, hogy az itt élt és most is élő emberek szorgalma kitartása és tenni akarása már a múlt század elején is megmutatta, hogy több ez a település, mint egy pusztamezőváros a nyírségi homokon.

A másik – ún. közösségi – vezérelv, mely kutatásaim során irányt adott, hogy két év múlva 2012-ben, a Hajdúdorogi Görög Katolikus Egyházmegye fennállásának centenáriumát fogja ünnepelni.

100 év nem sok – három emberöltő - az egyháztörténetben, de nekünk magyar ajkú görög katolikusoknak az első, s mindmáig meghatározó tíz évtized, mely bizonyára kihatással lesz a következő száz esztendőre is.

Egyházmegyénk első 24 évét – mint dolgozatomból kiderül – sok-sok nehézség, Miklósyval szemben támasztott gáncsoskodás, a világháború, s a fizetőeszköz nagybani elértéktelenedése okozta szegénység jellemezte. Ebben a kezdeti - majd két és fél - évtizedben komoly kihívások tették próbára főpásztorunk jellemét.

Kezdetben nagy lelkesedéssel fogott hozzá a szinte semmiből építkező egyházmegye kormányzásához, s közben püspöki jelmondata lebeghetett mindvégig gondolatainak homlokterében, hogy a kemény munka és küzdelem meghozza a gyümölcsét, hiszen: „Kitartásban a siker”.

Miklósy püspök, főpásztori szolgálatában a sok-sok kegyelmi pillanat mellett - mint bármelyikünk életében – igen gyakran borús fellegek is tornyosultak.

Élete alkonyán már mind az idős kor, mind a betegségek keresztjei fáradttá, fásulttá tették az egykor lánglelkű előbb Sátoraljaújhelyen 19 évet, majd püspökségben 24 évet szolgáló rákóci kovácsmester fiát, aki élete végéig kitartott hitelvei, s a trianoni elszakítás utáni csonka Magyarországon is hazaszeretete mellett. Az ő emlékének tiszteletéül írom e dolgozatomat.

2. ÉLETÚTJA NYÍREGYHÁZÁIG

„Néhány héttel ezelőtt, október 29-én múlt negyven éve, hogy a nyíregyházi gör. kat. templomunk harangjai váratlanul és megrázóan belezokogtak az éjszakába, jelezve, hogy a Hajdúdorogi Egyházmegye első megyéspüspöke, Miklósy István nemes szíve néhány órai gyötrelem után, éjfél után 5 perccel megszűnt dobogni. Két hónappal előtte töltötte be nyolcvanadik évét. A november 1-én Papp Antal kyzikei c. érsek, miskolci apostoli kormányzó vezetésével templomunkban gyászszertartás után egyházmegyénk egész papságának fekete felonos, imponáló menetszlopa, a vidékről is besereglett hívek és – halottak napja lévén – velük együtt valláskülönbség nélkül a város lakosságának sokezernyi tömege kísérte ki a nagy főpap földi maradványait az Északi temetőbe, ahonnan majd Dudás Miklós püspök rendeletére és vezetése alatt 1953. október 22-én déli 12 órakor kegyeletes menetben templomunkba visszaszállították, s a temetési szertartás újbóli elvégzése után az Egyházmegye védőszentjének, Szent István vértanunak oltára közelében levő fülkében készített sirboltban helyezték végső nyugalomra.

26 évnyi kormányzása alatt 107 áldozópapot szentelt, akik közül ezidőszerint hazánk mai területén már csak 38 él. 141 ifjut vett fel papnövéndékeinek sorába, ebből jelenleg 49 áldozópap él egyházmegyénk kötelékében. 166 élő áldozópapunk közül 49 már az ő halála után született. Ezek a számarányok félelmetesen mutatják, mennyire benne őrlődünk az idő sodrában és – kiki magáról tudja – méginkább: mennyire ránkfolyik a feledés köde. De nem szabad, hogy az élők egészen elfelejtsék halottaikat, a fiak apáikat, a hon birtoklói a honfoglalókat, az egyházmegye elhunyt főpásztorait. Ebből a szívvvel átértzett kötelességből támadt ennek a megemlékezésnek eszméje, amihez alkalmat és további indítást adott nekem levéltári munkálkodásom, melynek során egy igazi bölcs és nagyra hivatott, s a történelem malomkövei közt őrlődő főpásztor alakja bontakozott ki előttem, **egy sokkal nagyobb főpásztoré, mint azt róla legtöbben vélték.**”¹

A hajdúdorogi egyházmegye első püspöke 1857. augusztus 22-én született a Zemplén megyei Rákócon. Édesapja Miklósy Péter, görög katolikus, falusi kovácsmester, édesanyja Plachitka Mária, görög katolikus, háztartásbeli volt.

A középiskolát Ungváron a Királyi Katolikus Gimnáziumban végezte, ahol 1877-ben kitűnő minősítéssel érettségizett. Teológiai tanulmányait előbb Ungváron végezte, majd az

¹ Cselényi, I., *Miklósy püspök emlékezete*, Nyíregyháza, 1977. (10 oldalas kézirat)

egyházmegye ösztöndíjasaként Budapestre került a Központi Papnevelő Intézetbe. Az ungvári szeminárium 50-60 kispapja közül hamar kitűnt tehetségével, s negyedmagával mehetett a budapesti stúdiókra. Onnan hazatérve először püspökének - Pásztélyi Kovács Jánosnak – lett a fogalmazója. Püspöke már teológus korában felfigyelt az éles eszű és kitűnő eredményekkel végzett papnövendékre és ezért hívja írnoknak a püspöki hivatalba, tanulmányai befejeztével. Később az Ungvári Görög Katolikus Énekléstanító Képezde helyettes tanárává (történelem-földrajz szakra) emelték, évi 515 forint fizetéssel. Ezzel egy időben megbízták a munkácsi egyházmegyei papi árvák nevelő intézetének igazgatásával is.

1884. április 17-én áldozópappá szentelte Pásztélyi Kovács János püspök.

A Tanítóképző tanára továbbra is, majd 1888-ban ismét a püspöki udvarba került titkári minőségében. Hat évvel később szentszéki tanácsosi kinevezést kap, s szintén 1890-ben, jól végzett munkájáért XIII. Leó pápa, tiszteletbeli pápai káplánnak nevezi ki.

1893 karácsonyán Firczák Gyula munkácsi püspök sátoraljaújhelyi parókusnak rendeli Miklósyt, majd 1894. január 8-án a Zempléni Kerület esperesévé nevezi ki.

Több elismerést is szerzett sátoraljaújhelyi tartózkodása alatt, melyekkel nagy tekintélyt szerzett magának és egyházának.

Kinevezik a Sárospataki Állami Tanítóképző igazgató tanácsának tagjává.

1894-ben elnöklete alatt megalakul a kórház építkezési bizottsága dr. Hornyai Béla, Mizsák István, Kiss Ödön és dr. Schön Vilmos vezetésével. Az 1890-es években a városi kórház másodelnöke volt. A mai napig a kórház bejárati csarnokában márvány emléktábla örökíti meg neveiket.²

A magyar liturgikus nyelv szentszéki elismerését szorgalmazó Görög Szertartású Katolikus Magyarok Országos Bizottságának munkájába, mint választmányi tag kapcsolódik be. A sátoraljaújhelyi egyházközség hívei közül kilencvenöten fejezik ki aláírásukkal csatlakozásukat a Bizottság 1898-as megalakulásakor kibocsátott felhíváshoz. 1900-ban részt vesz a Bizottság által szervezett római zárandoklaton. 1905-ben, Ferenc József apostoli király Zemplén vármegye főesperesévé nevezi ki, majd 1907-ben lelkipásztor és közéleti munkájának elismeréseként az uralkodótól megkapja a Ferenc József rend lovagkeresztjét.³

Áldozópapi életének kimagasló pontja, amikor az 1912. június 8-án kánonilag megalapított Hajdúdorogi Egyházmegye első megyéspüspökévé Ferenc József császár és apostoli király

² Komporday, L., *Miklósy István szerepe Sátoraljaújhely és Zemplén vármegye életében újhelyi lelkészisége idején (1894-1913)*, in *Kitartásban a siker* (szerk. Damjanovics József), Sátoraljaújhely 2008, 24.

³ Hornyák, B., *Miklósy István és a szlovákiai Munkácsi Apostoli Adminisztratúra kapcsolata*, in *Kitartásban a siker* (szerk. Damjanovics József), Sátoraljaújhely 2008, 7-14.

főkegyúri jogánál fogva 1913. április 21-én Miklósy Istvánt nevezte ki. A kinevezést június 23-án Szent X. Pius pápa kánonilag megerősítette és praeconizálta.

Az új főpásztort 1913. október 5-én szentelte püspökké a hajdúdorogi székesegyházban Drohobeczky Gyula körösi megyéspüspök, dr. Fischer-Colbrie Ágoston kassai megyéspüspök és dr. Lányi József tinnini címzetes püspök, nagyváradai kanonok közreműködésével.⁴

Az első hajdúdorogi püspök vállára súlyos feladatok és problémák nehezedtek, a szentelő püspökök kézfeltételével.

„A felszentelési ünnepség óriási lelkesedés és fényes külsőségek mellett zajlott le ugyan, de már maga az a tény, hogy a király által történt kinevezés után a felszentelés majd egy félévig váratott magára, sejteti, hogy súlyos probléma húzódott a késedelem mögött: a székhelykérdés, ami már az egyházmegye alapítása előtti hónapokban is élesen felvetődött, s az alapítás utáni évben izzóan szenvedélyessé vált, s amit az első fordulóban az új főpásztor bölcsen úgy hidalt át, hogy lelkes, nagyérdemű és nagy várakozásu dorogi hiveinek székesegyházzá előléptetett templomában szenteltette fel magát, ideiglenes székhelyét azonban Debrecenben a Kereskedelmi Kamara bérpalotájában államköltségen bérelt lakosztályban rendezte be.”⁵

Jellemző volt a debreceni fogadtatásra, - református részről - hogy amikor Miklósy, mint főpásztor bevonult székhelyére Balthazar Dezső ref. püspök arra a napra elutazott Debrecenből, a város kálvinista lakossága pedig hevesen és botrányosan tiltakozott „a kálvinista Róma megfertőzése ellen”.

Egyébként Debrecen város vezetősége kellő tisztelettel fogadta a megyéspüspököt.

Ideiglenesen – 3 évre – rendezkedett be debreceni székhelyén a püspök, s a gyalázatos - 1914. február 23-án - ellene irányuló bombamerénylet után végleg Nyíregyházán telepedett le.

A merényletet kellő előkészítéssel hajtották végre.⁶ Már 1914. január 7-9. között a terroristacsoport két tagja: Silvio Mandarescu és Todor Avram Debrecenben tartózkodtak, hogy megtudják, Miklósy püspök állandó jelleggel lakik-e a bérpalotában? A két férfi mellett egy Bugarszky Katalin nevű artistanő is a városba érkezett, akinek az volt a feladata, hogy a merénylet utáni fejleményekről tájékoztassa megbízóit.

1914. február 22-én Miklósy püspök levelet kapott Csernovitzból, melyben – természetesen álnévvel és álszándékkal – arra kérik a főpásztort, hogy a megjelölt 100 korona pénzüsszeget

⁴ Cselényi, *Miklósy püspök emlékezete*, 2.

⁵ Uo.

⁶ Pirigy, I., *A debreceni bombamerénylet* in Görögkatolikus Szemle Kalendáriuma 1999, Nyíregyháza 1998, 55-71.; Pirigy István – Ivancsó István, *A Debreceni Görögkatolikus Egyház története* Debrecen 1993, 53-55.

a szegények illetve a templom javára fordítsa, s az „álcsalád” megnevezett elhunyt tagjaiért gyászmisét szolgáltasson.

Másnap 23-án, 10 órakor érkezett a 18 kg-os csomag, melyet Slepkovszky János püspöki titkár baltával kezdett felbontani. Ő és Jaczkovics Mihály helynök – akik a legközelebb álltak a csomaghoz – a robbanáskor nyomban szörnyethaltak. Csathth Sándor egyházmegyei ügyész még egy órát élt. „Rajtuk kívül 7 ember súlyosan, 26 pedig könnyebben megsérült.”⁷

A pokolgépes támadástól megmenekült főpásztor egy ideig debreceni tanárbarátjánál volt vendégként, majd a Szent Anna plébánián tartózkodott Gróh Ferenc prépost-plébános invitálására. Az Iparkamara épületébe már nem tért vissza.

„A kortársak a magyar nemzet elleni merényletnek tekintették a debreceni tragédiát, később a világháború első ütközetének tartották.”⁸

A pokolgépet egy román katonatiszt – bizonyos Catarau Ilja – készítette és adta fel Csernovitz-ból, aki nem mellesleg a Katonai Főiskola tanára volt. Nem szélsőséges nacionalista, vagy vallási fanatista volt, hanem fizetett politikai ügynök.

„Egyrészt az oroszok kémje a bukaresti rendőrségen, másrészt összekötő láncszem a bukaresti orosz követség és a román politikai rendőrség között.”⁹

A Hajdúdorogi Egyházmegye létrejöttének fő oka volt, hogy a magyar ajkú görög katolikus hívek megszabaduljanak az ószláv és a román liturgikus nyelv kötöttségeitől, s hogy elkerüljék a románok általi asszimilálás veszélyét. Míg a magyar görög katolikusok az egyházmegye megalapítását örömmel üdvözölték, addig a román ajkú görög katolikusok nem akarták elfogadni az új egyházmegye megalakulását és azt sem, hogy vannak görög katolikus magyarok is. „Az új egyházmegye 215 és fél ezer hívéből 183 és fél ezer magyar anyanyelvű volt. Bár az új egyházmegye bizonyos szempontból alatta maradt a jogos kívánalmaknak, hiszen 120 és fél ezer magyar görög katolikus továbbra is idegen ajkú, jórészt román egyházmegyékben rekedt, viszont 26.823 román anyanyelvű került a Hajdúdorogi Egyházmegyébe, de ezek közül csak 7.000 nem tudott magyarul.”¹⁰ Az új egyházmegyébe 81 olyan parókia került, melyeknek döntő többségében román ajkú parókus szolgált, akik mindent elkövettek azért, hogy román híveik hangulatát kellő módon fokozzák a Hajdúdorogi Egyházmegye ellen. A magyar híveket a görög szertartástól a nacionalista, román parókusok minden erejükkel igyekeztek - főképp románságuk erőltetésével – elhidegíteni. 1913-ban Kisnaményban és Szamosdobon a románok „dúhe” tettelegességig fajult, amikor Jaczkovics

⁷ Pirigy, *A debreceni bombamerénylet* 64.

⁸ Op. ult. cit. 65.

⁹ Op. ult. cit. 67.

¹⁰ Cselényi, *Miklós püspök emlékezete*, 3.

Mihály külhelynököt bántalmazták. A kinevezett Miklósy István felszentelése előtt így nyilatkozott egy lapnak: „Ismerem a nehézségeket, melyek küldetésem elé torlódtak. Ezeket a legtapintatosabban igyekszem elhárítani, s a jövőben a legnagyobb szeretettel fogom meggyőzni azokat, akik bennem ellenséget láttak, hogy tévedtek.”¹¹

A merénylet után elfogadta Nyíregyháza város meghívását és a Bethlen utcai saroképület felajánlását és 1914. szeptemberben oda tette át székhelyét.¹²

Debrecenben eltöltött hónapjairól így ír körlevelében: „Csupán Debrecen város nemes közönsége iránt kívánom még mély hálámot leróni, amidőn ennek köréből távozom. Figyelemben és megbecsülésben részesültem itt.”¹³

„Keresztény püspökhöz méltó lelkülettel nyilatkozik a merénylet után: „Senkit nem vádlok! Vádoljon mindenkit a saját lelkiismerete és az Isten elé állás tudata. Én mindenkinek csak szeretetet adtam. Azért vagyok itt!” Így írnak róla akkor: „A magyar erő, határozottság és türelem és mindent átfogó szeretet szoborba öntött eleven képmása. Csodálattal tekintünk fel rá!”¹⁴

A püspök véglegesen 1914. szeptember 23-án telepedett le Nyíregyházán.

3. PARÓKUSI SZOLGÁLATA SÁTORALJAÚJHELYBEN

Miklósy István, tíz évi ungvári szolgálat után 1894-ben – 37 évesen - kerül a zempléni vármegye központjába Sátoraljaújhelybe. Az újhelyi lelkészi javadalomba iktatása során tulajdonképpen szülőföldjére került vissza. Ez a város lett az egy évtizedes papi szolgálatra visszatekintő Miklósy István első és egyben utolsó parókiája. Sátoraljaújhely abban az időben a tekintélyes parókiák közé számított, így nagy kihívás lehetett ez 10 év beosztotti szolgálat után az első önálló hely az új parókusnak. Egyúttal püspöke bizalmát is jelentette ez a dispoziáció, aki ekkora egyházközséggel bízta meg korábbi titkárát.¹⁵

Éppen újhelyi parókusi kinevezésének évében a sátoraljaújhelyi javadalom – amely szőlészet volt – nagy részét gombabetegség (filoxera) sújtotta. Így amikor püspöke – Firczák Gyula -

¹¹ Cselényi, *Miklósy püspök emlékezete*, 3.

¹² Békés, G., (szerk.), *Magyar Görögkatolikus Ismeretek*, Nyíregyháza 1985, 36.

¹³ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél XI. (1914) szám nélkül.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Damjanovics, J., *Miklósy István sátoraljaújhelyi paróchus és egyházközsége*, in *Kitartásban a siker* (szerk. Damjanovics József), Sátoraljaújhely 2008, 28-85.

meleg hangú levélben ajánlja a helyi grófnőnek Miklósyt, részletezi a kinevezés körülményeit: „... miután a paróchiális szöllő, a lelkész jövedelmeinek eme legtekintélyesebb forrása, a filoxera által elpusztult, megélni s állása decorumát fenntartani alig képes. Éppen ezért meleg óhajomásom, hogy oda egy jóra való, nőtlen pap kerüljön, a kiről tudom, hogy a hívek lelki vezetésében buzgalkodva, a magyar állameszmét tevékenyen szolgálni s állása decorumát kifogástalanul fenntartani képes. Ilyen papot kegyes engedelmével Miklósy István titkárom személyében ajánlanék Méltóságodnak szives kegyuri bemutatás végett.”¹⁶

Egyházközség vezetési tapasztalatának hiányáról árulkodik, hogy amikor elődje – Kecskés Antal - panasszal fordult a püspökhöz, mert szerinte Miklósy miatt vették el a kongruáját, hiszen azt állítja, hogy ő nem számolt el az egyházközség anyagi javaival. Ez nem igaz – írja Kecskés – de nem tagadom, hogy Miklósy nem fogadta el a leltárt.

„Azt ígérte, hogy ő csinál egy részletesebbet, de nem csinált, hanem vádaskodik. Elmentem Újhelybe, új jegyzőkönyv készült, amiből kiderül, hogy nekem van igazam, s milyen kár volt az új lelkész úrnak szapora feljelentési s hiábavaló érdemgyűjtési tendenciája – más kárára.”¹⁷ Segédlelkészekből 19 év alatt tizennégyet „fogyasztott”.¹⁸

Egyik káplánja – bizonyos Rácz Viktor – édesapja arról panaszolt 1897-ben püspökének levélben, hogy fiát a sok munka miatt mentse föl a segédlelkészi beosztásból. Miklósy úgy reagált, hogy bírja a munkát a káplán, de inkább önálló paróchiát szeretne. Betegsége hivatkozik, de mióta itt szolgál egyszer sem volt orvosnál.¹⁹

Még nagyobb türelemre tanította Miklósyt káplánjaival szemben az 1902-es év, amikor fél évig nem volt segédlelkésze, mivel K. Andor káplánja tüdőbetegsége miatt elment a parókiáról. A sok munkától elgyötörten panaszodik levelében Miklósy püspökének: A s.újhelyi paróchus mellé 180 évvel ezelőtt volt kinevezve az első segédlelkész. 97 éve annak hogy a segédlelkész fenntartására legelsőnek az egyházmegyében – 150 frt. dotáció biztosított... 45 év óta egy eset volt rá, hogy a paróchus 6 héten át egymaga adminisztrálta a lelkészetet.

Én ez idő szerint 4 hónapja egyedül! Hurut és fejfájások gyötörnek. Bepolyált arccal végzem a templomi szolgálatot (arcüreggyulladás miatt), látogatom a betegeket, temetek, s naponta 15-16 kilométert teszek meg gyalog. Orvosaim ágybafekvésre kényszerítenek, de akkor lelkész nélkül maradna a közel háromezer lelkes egyházközség. Méltóságos Uram, az újhelyi

¹⁶ Görög Katolikus Püspöki Levéltár, (továbbiakban: GKPL) 59/1893.

¹⁷ Damjanovics, *Miklósy István sátoraljaújhelyi paróchus és egyházközsége* 28.

¹⁸ Op. ult. cit. 30.

¹⁹ Uo.

paróchiát egy embernek ellátni lehetetlenség!” (1902-es anyakönyvi adatokból kiderül: 117 temetésből 77-et, 146 keresztelelésből 106-ot, 24 esküvőből 17-et a parókus végzett egyedül!)²⁰ 1905-ben új segédlelkész érkezik – Hadzsega Gyula személyében – az Egyházközséghez, aki abban az évben szerzett egyháztörténelemből és kánonjogból doktorátust Bécsben. Az ifjú titánok lelkesedésével, s önteltségével ír parókusának - általa helytelenített - lelkipásztori módszeréről püspökének.

Miklós kénytelen védekezni, s levele végére odaírja: „Egy friss teológiai doktor principálisának lejárásával akar elindulni az érvényesülés útján. Pedig nincs is rátekintése egy ilyen nagy egyházközség vezetésére.”²¹

1912-ben alkoholista káplánjával – Szabó Bálinttal - gyűlik meg a baja, aki állomását gyakran „önkéntelenül” elhagyta. „Már sokszor megtörtént, hogy házon kívül töltötte az éjszakát, keresttem, teljesen lerészegedve találták meg... Vasárnap reggel több újhelyi hívő állítása szerint a legzüllöttebb állapotban, kocsin Rudabányácskára hajtatott.”

Zemplén közéletében való szerepét a legjobban azon lehet lemérni, hogy a vármegye mely bizottságaiba tudott bekerülni. A majdnem két évtizedes, 1894 és 1913 közötti működése alatt, a kezdetektől püspöki kinevezéséig szerepet kapott Zemplén vármegyei törvényhatósági bizottságában, annak választott tagjaként. 1907-től a „Zemplén vármegyei adófelszólamlási bizottság” elnöke lesz, amely poszton „sok szegény hívünket” volt alkalma megmenteni.

Sátoraljaújhelyben, a városi közigazgatásban is előszeretettel tevékenykedett Miklós parókussága idején. A kezdetektől tagja volt a városi közgyűlésnek, valamint szakbizottságainak. 1900-ban már a városi közpénzek elhelyezésének ellenőrzésére létrejött bizottságban tevékenykedik. A kisdédóvó testület alapításától fogva megszűntetéséig, 1907-ig aktív tagja volt. 1904-től a görög katolikus iskola igazgatói posztját is betöltötte. A vármegyei adófelszólamlási testület elnökségével egyidőben, a Sátoraljaújhely város pénzügyi bizottságának elnöki tisztét is ellátta, melynek élére az 1906. augusztus 10-én tartott közgyűlésen „közfelkiáltással” választották meg. A pénzügyi testület elnökségét 1911-ig látta el, a megbízások megszűnését követően a városi építészeti, szépészeti és kövezési bizottság tagjává választották. Szociális érzékenységének köszönhetően meghívja a Zemplén Vármegyei Gazdasági Egyesület Homonnára, ahol arról tanácskoznak, hogy mit lehetne tenni a lakosság kivándorlásának enyhítésére, gazdasági helyzetük javítása érdekében. Szomorú tény akkortájt, hogy az alsó járásokban a kivándorlás veszedelmesen terjed.

²⁰ Damjanovics, J., „Hivatásomnál fogva...” in Görögkatolikus Szemle Kalendáriuma, Nyíregyháza 2008, 134-142.

²¹ Op. ult. cit. 136.

1902. április 28-án, a kerületi gyűlésen is a hívek szegénységéről és kivándorlási hullámáról beszélnek.

Szeretettel kéri paptársait: „bánjanak tapintatosan az itthon szerény körülmények között élő néppel.”²²

Szintén a kerületi gyűlésen hangzik el: „Köztudomású, hogy nekünk görög katolikusoknak világi intelligenciánk alig van..., mely a közügyeink fejlődését nagyban hátráltatja. Ennek elhárítása céljából óhajtandó lenne, ha házasulandó papfiaink ne csak papeányokat vennének nőül, hanem kötendő házasságuk által az előkelőbb katolikus családokba is beolvadnának! Ezt pedig sok esetben a házassági óvadék lefizetése is gátolja.” – Bár elmondja a gyűlésen, hogy tisztában van azzal, hogy ez a kaució – nyugdíjalapra való tekintettel – nem törölhető el, de kéri, hogy legalább az óvadék ne emeltessék.²³

Miklós – az 1897-ben kitört filoxera szőlőbetegség ellenére – ragaszkodik a fűtős gyümölcsöshöz, sőt az ültetvényt újraterelíti. Habár egyik káplánja nehezményezi, hogy borral foglalkozik, Miklós világosan megírja püspökének: „Igaz, pincémet személyesen kezelem. A borkezelés munkálatai időnként 3-4 teljes napomat veszik igénybe. Ez az én gazdaságom, melyet korántsem kedvtelésből űzök. Házam fenntartása, s jórészt a káplántartás terhe készlet jövedelmem tisztességes fokozására” – írja 1906-ban.²⁴

Amikor a debreceni parókiális templom építéséhez gyűjtendő bevételt, képek készítésével és azok terjesztésére, eladására kéri fel a parókusokat, Miklós megjegyzést ír a körlevél láttán: „Üzleti kérdésekkel komplikált jótékonyság. Ilyen ügyekben közvetítőként szerepelni nem tanácsos, mert a hívek felmerülhető elégedetlenségnek ódiума a közvetítőre esik”.²⁵ – Ezen megjegyzéséből is kitűnik, hogy az anyagiakkal való bánásmód kellő óvatosságot és körültekintést kíván egy paptól.

Bécsben is foglalkoztak - az állandósult anyagi gondok láttán - az egyház körüli méltatlan helyzettel. A királyi leirat szerint komoly problémát jelent az egyháznak végzendő robot, melynek végzése ütközik a parasztok saját földjeiken ellátott munkák idejével.

Mindkét fél számára igen kínos a termény beszédése is. Silány termény, amit adnak, s azt is a lelkész folyamatos noszogatására. Szinte házalni kell a papnak.

A papi jövedelmeket úgy kellene átalakítani, hogy ne egyes emberek, hanem közösségek tartsák el a papokat, készpénzszolgáltatással. Ne csupán helyi, hanem országos rendezés történjen ebben az ügyben.

²² Damjanovics, „Hivatásomnál fogva...”, 137.

²³ Uo.

²⁴ Damjanovics, *Miklós István sátorlajúj helyi paróchus és egyházközsége*, 39.

²⁵ Op. ult. cit. 40.

Miklósyt tudta, hogy egyenlő teherviselést kell érvényre juttatni, mivel a földesúr - ha nem kegyúr – semmit sem fizet, míg a szegény emberről még több bőrt húznak le. Ezeket a javaslatokat összegezve hozzáfűzi: Lemaradtunk a protestánsokhoz képest, mert ők már ezt két éve megoldották. A párbér helyett általános „egyházi adó” állítandó be. Az államsegély a protestáns felekezetek segélyezésének arányában jutna el papjainkhoz. Az összes egyháztagok adjanak szükségletek szerint. Ki kell mondani az általános adózási kötelezettséget. Megszüntetendő a szabad stóla. Be kell vezetni a nyugdíjat a szolgálati évek arányában, egyébként a már alkalmatlan és szolgálatképtelen lelkészeket is el kell tűrni állomásukon.

Bár szegények a görög katolikus hívek Újhelyben is de a templomot – igaz több hónap alatt – felújítják. A munkálatok alatt a piaristák templomát használják pénzért illetve egyháziak segítségének cserében.

1895. május 26-án, maga a megyéspüspök részvételével megtörténik a templom felújítás utáni megáldása.

A pénzben nem igazán bővelkedő felújítás után, már két év múlva jelentkeztek komoly repedések a falazaton. Az északi oldalon az alapnál olyan rést ütött a víz, hogy „mostmár minden esőzés után olyan nagy mennyiségben gyűlt össze a burkolaton a víz, hogy cseberrel kell kihordani. A fal 2 méter magasan vizes.”²⁶

1909-re a parókiális templom teljesen tönkrement. Életveszélyes volt benne tartózkodni. A teljes felújításhoz szükséges első lépéseket – miután a parókus levelet ír neki – Ambrózy Nándor ügyvéd, a sátoraljaújhelyi uradalom felügyelő jogtanácsosa teszi meg.

Az egyházközségi iskola fejlesztése, bővítése kapcsán is érezhető volt a pénztelenség, bár kezdettől fogva szerette volna a korszerűsítésüket Miklósyt - a tanfelügyelő folyamatos elvárásainak is megfelelően - elvégezni. „Iskolánk bővítésére, melyet hitközségemmel együtt idejövetelem első percétől magam is kívánatosnak tartok, a 409/1909-es számú szentszéki határozattal voltunk felhíva... A hitközség a kívánt építkezésre teljesen képtelen, amennyiben ez a jelenlegi iskolaépület bontása mellett közel 40.000 korona kiadással járna. Az iskola emeleti része világos, egészséges, csupán az kifogásolható rajta, hogy méretük a törvényes kívánalmaknak meg nem felelnek... összességében 90-100 gyereknek alkalmas.”²⁷

Kedvezőbb helyzetet az iskolák körül némileg az teremtett, hogy 1905-ben a vallás és közoktatási miniszter Miklósyt beválasztotta a sárospataki Állami Tanítóképző Intézet igazgatótanácsába. Köszönőlevelében megemlíti Miklósyt, hogy „hivatásomnál fogva én is a tan és a nevelésügy állandó munkása vagyok, s mielőtt a gyakorlati lelkipásztorkodás terére

²⁶ Damjanovics, „Hivatásomnál fogva...”, 140.

²⁷ Damjanovics, *Miklósyt István sátoraljaújhelyi parókus és egyházközsége*, 43.

léptem, öt éven át magam is tanítóképzői tanár voltam... életem legkedvesebb időszakának tartom.²⁸

Sok-sok viszontagság mellett örömei is voltak bőven a sátoraljaújhelyi évek alatt Miklósynak. Elég csak a városban hathatós közreműködésével felépülő Erzsébet kórházra gondolni. A város arculatának kialakításába is beleszólhatott, mint az építési bizottság elnöke. A törvényhatósági bizottság tagja is volt, valamint a Kazinczy Kör Tagjaként Miklósy a magyar nyelv és a népnevelés ügyeihez kapcsolódó feladatok meghatározásában, óvodák alapításánál is bábáskodott. Általa nyeri el mai formáját és sajnos állagát is a parókia épülete, melyben 1898-ban a városban először ő kapcsolhatta fel a villanyvilágítást. 1900-ban az egyházmegye felállításáért munkálkodók körében találjuk Rómában. Talán a véletlen műve, de eltette akkori vasúti jegyét az egyházközségi levéltárba. A kassai Rákóczi ünnepségeken évente részt vett. A Bécsben rendezendő nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus nemzetközi előkészítő bizottságába is meghívja az Országos Katolikus Szövetség. Aktívan vett részt az ungvári Királyi Katolikus Főgimnázium 300 éves jubileumának előkészítésén dolgozó bizottságban, mint alelnök. Részt vesz Papp Antal püspökké szentelésén és a díszében. Főispáni beiktatáson, templomszenteléseken és templombúcsúkon mond beszédet.

4. PÜSPÖKI MŰKÖDÉSE

4.1. Kinevezési, szentelési körülmények

Hazánkban a kiegyezéstől az első világháború végéig a római és görög katolikus püspököket a kultuszminiszter előterjesztésére – rendszerint az Apostoli Szentszék előzetes hozzájárulásával – a király nevezte ki.

I. Ferenc József király a Hajdúdorogi Egyházmegye első megyéspüspökévé Miklósy István sátoraljaújhelyi lelkészt, zempléni főesperest nevezte ki 1913. április 21-én. X. Pius pápa a kinevezést 1913. június 23-án prekonizálta (kihirdette).

1913. április 15-én keltezett levelében kéri Jankovich Béla vallás és közoktatásügyi miniszter a bíborostól, hogy Miklósyval kapcsolatos észrevételeit – egyházi szempontból – tegye meg:

²⁸ Op. ult. cit. 44.

„A hajdúdorogi gör. kath. püspöki székre Miklósy István zemplénmegyei főesperes, sátoraljaújhelyi plébánost szándékozom legfelsőbb helyen javaslatba hozni.-

Tiszteletteljesen kérem Főméltóságodat, hogy idevonatkozólag nyilatkozni és Miklósy István személyére nézve egyházi szempontból netalán fennforgó észrevételeit velem közölni méltóztassék.”²⁹

A bíboros válaszában ajánlja Miklósyt, mint kitűnő adottságokkal rendelkező, a püspöki tisztségre alkalmas papot:

„A f. hó 15-én 1607. sz. a. kelt nagybecsű fölszólítás kapcsán sietek kijelenteni, hogy Miklósy István zemplénmegyei főesperes és sátoraljaújhelyi plébános ellen, akit Nagyméltóságod a hajdúdorogi püspökségre való kinevezés végett Ő Csász-i és Ap. Kir. Fölségének ajánlani szándékozik, egyházi szempontból tudtommal semmi kifogás nincsen sőt őt kitűnő tulajdonságai miatt, a püspöki méltóságra igen alkalmasnak tartom és melegen ajánlom. Nagyméltóságod szives közlése nagyon megörvendeztetett, mert a hajdúdorogi püspökség betöltése igen sürgős. Az új püspöknek bizonyára sikerülni fog az új püspökséghez csatolt egyes hivek között tapasztalható nyugtalanságot lecsendesíteni.”³⁰

Bő egy hónappal - május 30-án – tájékoztatja a kinevezésről Csernoch János hercegprímás urat a kultuszminiszter a kinevezés tényéről:

„Ő császári és Apostoli királyi Felsége Bécsben 1913 év április hó 21-én kelt legfelsőbb elhatározásával Miklósy István zemplénmegyei főesperest és sátoraljaújhelyi plébánost hajdúdorogi görög katolikus püspökké legkegyelmesebben kinevezni méltóztatván, erről van szerencsém Főméltóságodat szives tudomás vétel végett tiszteletteljesen értesíteni.”

1913. június 3-án, először ír levelet a - Prímási Levéltár anyagai szerint - Csernoch bíboros az újonnan kinevezett hajdúdorogi megyéspüspöknek:

„Hajdúdorogi püspökké történt legkegyelmesebb kinevezése alkalmából fogadja Méltóságod meleg üdvözlétemet. Nagyon örvendek, hogy sok küzdelem után is megvalósult az óhajtasom és Méltóságodban sikerült az új egyházmegye élére alkalmas főpásztort nyerni.

A jó Isten áldja meg Méltóságodat, a bölcsesség lelkével, hogy a reá várakozó nagy és kényes feladatoknak mindenben megfelelhessen. Előre is biztosítom Méltóságodat mindenkori készséges támogatásomról.”³¹

Szívélyes hangvétellel ír levelet Miklósy hercegprímásának, melyben mint metropolitájának megköszöni biztató sorait:

²⁹ Prímási Levéltár (továbbiakban: PL), Esztergom, 2337/1913.

³⁰ Uo.

³¹ PL 2337/1913.

„Hajdúdorogi püspökké történt legkegyelmesebb kinevezésem alkalmából 3722/1913. szám alatt kelt, igen kegyes üdvözlő levele szívem mélyéig meghatott.

Közvetetlen felettes hatóságom, ügyem döntő befolyású pártfogója, szerencsekivánatai mellett, a jövőben mindenkor készséges támogatásáról biztosít üdvözlő soraiban.

Még meg nem hálálhattam a múltban irántam tanúsított kegyességét s áldott, nagy szíve máris újabb hálatartozásra kötelez.

Teljes egészében érzem a reám váró feladatok súlyát. Ám Főméltóságod biztatása mellett „az én igám gyönyörűsége, és az én terhem könnyű” leend.

Fogadja Főméltóságod jóságáért szerencsekivánataiért ismételt, hálás köszönetemet, melylyel magas kegyébe ajánlottan vagyok.”³²

1913. augusztus 12-én kelt levelében, Csernoch János hercegprímás úr tudakozódik a bécsi apostoli nuncius kérésére, hogy miért és meddig halasztódik a püspökszentelés időpontja:

„Legutóbbi bécsi tartózkodásom alkalmával az apostoli nuncius úr kifogásolta, hogy Méltóságod püspökké szentelését oly későre halasztja, s megkért engem, hogy az Apostoli Szentszék a mielőbbi fölszentelést és a püspöki működés megkezdését óhajtja.

Jól tudom, hogy Méltóságodnak a kezdet nehézségeivel kell küzdenie – sem székhelye, sem hivatala, sem alkalmazottai nincsenek. De Isten segítségével Méltóságodnak hamarosan sikerül majd a püspöki működés előfeltételeit megteremteni. Nagyon kérem azért a magam részéről is, hogy a fölszentelést ne halassa már sokáig, hanem teljesítse az Apostoli Szentszék óhajtását. Mint püspök annál jobban is folytathatja a központi szervezet alakításának munkáját.”³³

Augusztus 18-án kelt válaszában Miklósy igyekszik a késlekedés okait fölvázolni, s a szentelés és székhelyfoglalás időpontját, október 5-re megerősíteni:

„Annak alázatteljes előrebocsátásával, mikép fölszentelésem és székhelyfoglalásom napjául, Főméltóságod 5000/1913. számú nagybecsű leiratának vétele előtt, folyó évi október 5-ikét tűztem ki, legyen szabad az észrevételezett késedelem okaira a következőkben rámutatnom.

Miként hivatolt leiratában Főméltóságod is méltányilag megemlíteni kegyeskedik, a kezdet nehézségeivel kell megküzdenem.

Ideiglenes székhelyem megválasztása előtt felszentelésem s – amit ezzel kapcsolatban akarok megtartani – székhelyfoglalásom iránt nem intézkedhettem. Több városban folytatott tárgyalásaim után végre e hó elején sikerült Debreczenben alkalmas lakást találnom.

³² PL 1913. szám nélkül.

³³ PL 5215/1913.

Hivatalnokaim kinevezése, cselédségem összeállítása csak most kerül sorra. A hivatal- s lakásberendezéshez, nemkülönben a székhely felújítás költségeinek fedezéséhez szükséges pénz még mostanig sem áll rendelkezésemre. Ennek beszerzése is nemcsak gondot okoz, de időt is kíván.

Egyébként a prekonizációs bullát is csak e hó 6-ikán vettem kézhez, s így felszentelésem és székhely felújításom ezen okmányok vételétől számítva két hónapon belül fog végbemenni.”³⁴

Szeptember 18-án ír újabb levelet Miklósy, bíborosának, melyben invitálja, mint metropolitáját, hogy a püspökszentelésen jelenjen meg:

„Püspöki konsekrációm s ezzel kapcsolatosan beiktatásom folyó évi október 5-ikén délelőtt 10 órakor kezdődőleg, fog végbemenni hajdúdorogi székestemplomban.

Amidőn erről Főméltóságodnak, mint az esztergomi érseki tartomány leujabban beosztott szuffragáneusa, alázatos jelentést teszek, egyben azon tiszteletteljes kérelemmel járulok Főméltóságodban kegyelmes érsekem elé, kegyeskedjék a jelzetten kettős ünnepélyen való magas megjelenésével egyházmegyémet és szerény magamat megtisztelni.

Beiktatásom után október 6-ikán Debreczenbe költözöm, ahol a székhelykérdés végleges eldőltségéig s illetve a szükséges építkezések foganatosításáig lakást béreltem.”³⁵

Szeptember 29-én érkezik a válasz, az invitáló levélre Esztergomból:

„Örömmel értesültem Méltóságodnak f. hó 18-án kelt leveléből, hogy püspökké szentelése f. évi okt. hó 5-én fog végbemenni a hajdúdorogi székesegyházban. Nagyon sajnálom, hogy a főszentelésen jelen nem lehetek és személyesen nem fejezhetem ki szerencsekívánataimat.

Buzgón imádkozom, a Mindenhatóhoz, hogy amidőn Méltóságod, a papi rend teljességét elérni, elnyerje egyúttal mindazon kegyelmeket és Karizmákat, amelyek nehéz hivatásához szükségesek lesznek.”³⁶

Az egyházmegye első püspökének felszentelésére 1913. október 5-én, Hajdúdorogon került sor. Az ünnepséget Papp Antal megyéspüspök, apostoli kormányzó megbízásából Jaczkovics Mihály hajdúdorogi vikárius szervezte meg.

A püspök október 4-én érkezett Hajdúdorogra. Útja valóságos diadalmenet volt: a vasútállomásokon ünnepséget rendeztek tiszteletére. Hajdúdorogon kürtszó és mozsárügyü jelezte érkezését. A városba harangzúgás és a nép éljenzése közben vonult be. Tiszteletére három diadalkaput állítottak fel. A templomba vezető utat virágszőnyeg borította. Az

³⁴ GKPL 516/1913.

³⁵ GKPL 561/1913.

³⁶ PL 6185/1913.

ünnepségen 136 lelkész jelent meg. A királyi adománylevelet Ruttkay Gyula szabolcsi főesperes, nyíregyházi paróchus, a pápai bullát Boér Arthur magyarkászoni esperes olvasta fel.

A felszentelés és beiktatás szertartását Drohobeczky Gyula kőrösi püspök végezte Fischer Colbrie Ágoston kassai püspök és Lányi József tinini felszentelt püspök, nagyváradi kanonok közreműködésével.³⁷

Miklós püspök jelmondata: „Kitartásban a siker”. Beszédes mondat, mely – mint utóbb a történelemből kiderült – be is igazolódott.

Még szentelése napján kinevezte helynökévé Jaczkovics Mihályt, titkárává pedig a nyírpazonyi lelkészt, Slepkovszky Jánost.

4.2. Püspöki székhely kérdése

A X. Pius által 1912. június 8-án kiadott „Christifideles Graeci” kezdetű alapító bulla az egyházmegye székhelyéül Hajdúdorogot jelölte meg. A város megközelítése azonban nagyon nehéz volt úgy a hívek, mint az egyes parókusok részére. Hajdúdorog városa nem is rendelkezett olyan kulturális infrastruktúrával, ami alkalmassá tette volna egy egyházmegye irányítására.

Szabó Jenő, főrendiházi tag, a Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottságának elnöke 1912. június 24-én keltezett levelében írja Hajdúdoroggal kapcsolatban gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszternek a következőket: „Van azonban még egy bizalmas természetű indok is, mely Hajdúdorogot a tényleges püspöki székhelyre disqualifikálja. – Sajnos a mai Hajdúdorog nem azonos azzal a régi Hajdúdoroggal, melyből több mint egy fél század előtt mozgalmunk kiindult. Akkori vagyonos és intelligens uri osztálya kipusztult, sem a város, sem az egyházközség nem haladt lépésben a szomszéd városokkal és egyházközségeinkkel, a rendezett tanácsu város nagyközséggé fejlődött vissza, melynek előjárósága nem bír kellő iskolázottsággal, főleg pedig a várost megillető patronátusi jog

³⁷ Emlékfüzet az Úr 1912. esztendejében alapított Hajdúdorogi Egyházmegye első püspökének méltóságos és főtisztelendő Miklós István urnak 1913. október hó 5-én Hajdúdorogon történt fölszentelése és székhelyfoglalása alkalmából, Debrecen 1913, 3-14.

gyakorlata alapján a lelkészi állások betöltése körüli korteskedések nemcsak a vezetőséget, hanem a népet is nagy mértékben korrumpálták és hatalmaskodóvá tették.”³⁸

Ezért a püspöki kar és a kormány arra az elhatározásra jutott, hogy Debrecen jelölje ki a püspökség székhelyéül. Debrecenben, amellett hogy középiskolákkal és diákotthonokkal rendelkező nagyváros, alkalmas épület is volt a püspökség számára.

A debreceni városi tanács nemcsak hozzájárult az új püspökség oda költözéséhez, hanem bőkezű anyagi támogatásáról is biztosította mind a kormányt, mind a püspöki kart. Röviddel ezután a protestánsok oly heves ellenállást tanúsítottak, hogy Miklósy püspök maga mondott le erről a lehetőségről. Ideiglenesen - 3 évre – kénytelen volt Debrecenre választani. Debreceni bevonulása bár - mint korábban jeleztem – a protestáns püspök távolmaradása mellett legalább olyan nagy ünnepélyességgel járt, mint a hajdúdorogi.

Miklósy püspök kijelentette, hogy „működésével a megbékélést akarja szolgálni, a városnak rendelkezésére áll minden erejével a közjó, a vallás és a haza érdekében kifejtett munkájában.”³⁹

1914. február 22-én levél érkezett Csernovitzból az egyházmegyei főhatósághoz. A levél írója közli a püspökkel, hogy címére ajándékot adott föl, aranyozott templomi csillárt és leopárdbőrt, amely hamarosan meg fog érkezni. A küldemény másnap meg is érkezett.

Slepkovszky János püspöki titkár segédkezett felbontani a kb. 18 kg-os csomagot, amely felrobbant és darabokra szaggatta őt és Jaczkovics Mihály helynököt, halálosan megsebesítette dr. Csath Sándor ügyvédet, az egyházmegye ügyészét, aki a merénylet után még egy órát élt.

Dávid Miklós József joghallgató, Kriskó Elek és Bihon Miklós egyházmegyei írnokok súlyos, a ház lakói közül többen, könnyebb sérülést szenvedtek. A szertehulló téglák és az üvegszilánkok, valamint a légnyomás ereje a szomszédos épületekben tartózkodó embereket is megsebesítették. A sebesültek közül Dávid Miklós József kétéves szenvedés után, 1916. február 29-én, 26 éves korában, Bihon Miklós pedig 1923. július 12-én, életének 29., áldozópapságának 2. évében elhunyt.⁴⁰

A merénylet elkövetőiért megindult a nyomozás úgy magyar, mint román részről. Jóval később derült csak ki, hogy a bombát Catarau Ilja, a román katonai akadémia tanára adta fel, aki a körülmények alakulása folytán az igazságszolgáltatást elkerülte (!).

³⁸ GKPL 2935/1913.

³⁹ Pirigy, I., *A magyarországi görögkatolikusok története*, Nyíregyháza 1990, II. 116.

⁴⁰ Pirigy István – Ivancsó István: *A Debreceni Görögkatolikus Egyház története*, Debrecen 1993, 52-55.

A merénylet halálos áldozatainak temetését a debreceni görög katolikus templom előtti téren kellett tartani, mert olyan sokan vettek részt a szertartáson (kb. 30.000 ember), amelyet Miklósy püspök végzett. Nyilvánvaló volt, hogy a pokolgépet Miklósy István püspöknek szánták, ezért a továbbiakról gyorsan és határozottan kellett dönteni, hisz akkor nem lehetett még tudni, hogy tulajdonképpen melyik nemzetiségi vagy vallási csoportnak van útjában a püspök.

„A debreceni tragédia újra felvetette a püspöki székhely kérdését. A püspök 1914. március 21-én tárgyalást folytatott Tisza István miniszterelnökkel, valamint Jankovich Béla vallás-és közoktatásügyi miniszterrel. Ezen elhatározták, hogy a püspök az egyházmegye székhelyét Nyíregyházára teszi át. Ez volt a papság túlnyomó többségének kívánsága. A püspöki székhely megváltoztatását az Apostoli Szentszék tudomásul vette.

Miklósy püspök 1914. szeptember 19-én kiadott körlevelében tudatta a papsággal, hogy szeptember 23-án átköltözik Nyíregyházára: „Lakásomul” – írja a körlevélben - „a püspöki széklak felépüléséig a megfelelően átalakított hitközségi bérpalota fog állni.” – A püspök ekkor még nem tudhatta, hogy az egyházmegyei központ kiépítésére csaknem 70 év múlva kerül sor...”⁴¹

1914. október 7-én, Csernoch bíborosnak írt leveléből kirajzolódik Miklósy püspök véleménye, Nyíregyháza melletti végleges döntéséről:

„Van szerencsém Eminentiádnak bejelenteni, hogy – Debreczent folyó évi szeptember hó 23-ikán elhagyván – lakásomat Nyíregyházára tettem át, a mely várost Eminentiádnak s a nagyméltóságú kormányelnök úrnak készséges hozzájárulásával, a hajdúdorogi püspökség végleges székhelyéül választottam.

E székhely, ugy centrális fekvését, valamint kulturális nivóját, nemkülönben fejlődőképességét tekintve, az egyházkormányzat érdekeinek teljes mértékben megfelel. Viszont abban az elfogultságtól mentes, hamisítatlan magyar szellemben, a mely Nyíregyháza város egész légkörét betölti, boldog megnyugvással látom erőforrását a hazafias önzetlenségre nevelésnek, melyben egyházmegyém ifjúságát, a jövő lelkipásztorait és tanítóit, a nép vezetőit részesíteni leghőbb óhajtasom.

Ha hozzáteszem még, hogy székhelyem nagyközönsége nemcsak jelentékeny anyagi áldozatot hozott püspöki megyémért, hanem a székhelykérdés végleges eldöntésének viszhangjaképp előttem, már Debreczenben, közel ötszáz tagu küldöttséggel nagyarányu, igen lelkes demonstrációt rendezett s azóta is megható jeleit nyilvánítja a gör. kath. magyar

⁴¹ GKPL 3371/1914.

püspökség iránti meleg rokonszenvének: a hála legbensőségesebb érzelmeivel kell megemlékezni Eminentiad nemes hajlandóságáról, melynek közrehatásával a hajdúdorogi püspökség székhelykérdése oly szerencsés megoldást nyert.”⁴²

A hajdúdorogiaiak nem tudtak belenyugodni, hogy a püspöki székhely nem ott lett berendezve, s ezt alátámasztandó még tíz év múlva is a kedélyeket lecsillapítandó kellett Miklósy megyéspüspöknek 1924. március 19-én keltezett levelében Nyíregyháza mellett érvelnie:

„A püspöki székhelyre nézve, az egyházmegyei papság s világi értelmiség közóhajának figyelembevételével, az államkormány hozzájárulása mellett, a végleges döntés már tíz évvel ezelőtt megtörtént. Nyíregyháza mellett foglalt állást az érdekeltség zöme. ...jelentést tett az egyházmegye főpásztora a római szentszéknek, amelynél a jelentés beérkeztétől Nyíregyháza van a hajdúdorogi püspök székhelyeként nyilvántartva. ...Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy a püspöki székhely megváltoztatása leküzdhetetlen akadályokba ütközik ... ezen irányú kérelmezések kedvező eredményre nem vezethet.”⁴³

4.3. Egyházkormányzatának szervezése

Az új egyházmegye kormányzatát a bécsi apostoli nunciátúra dekrétuma 1912. november 17-től, Papp Antal munkácsi megyéspüspökre ruházta és ő apostoli adminisztrátori minőségben kormányozta a hajdúdorogi püspökséget az első megyéspüspök székfoglalása, 1913. október 5-ig.

Ebből kifolyólag ír Miklósy levelet 1913. szeptember 18-án Papp Antal munkácsi megyéspüspöknek, hajdúdorogi apostoli adminisztrátornak, melyben kéri, hogy „Legyen kedves az apostoli adminisztrátori irodának elrendelni, hogy az egyházmegyémet érdeklő, múlt 1912. évi november 17-ikétől felgyűlt iratokat, a vonatkozó könyvekkel együtt. ntiszt. Papp Gyula debreczeni lelkész úr címére, október 4-ikéig szállítsa el.”⁴⁴

Az iratok áthozásával – mellyel „püspöki általános helyettesét”, Jaczkovics Mihályt bízta meg – elkezdődött az egyházmegye önálló élete adminisztratív szempontból is.

Iktatókönyvet, a hozzá tartozó 2 db mutatókönyvvel, 2db postakönyvet, javadalmak törzskönyvét, lelkészek törzskönyvét, lelkészi javadalmak összeírását tartalmazó könyvet,

⁴² PL 5963/1914.

⁴³ GKPL 714/1924.

⁴⁴ GKPL 2650/1913.

körleveleket, formulák és esküminták könyvét, s különféle nyomtatványokat és anyakönyvi másodpéldányokat tartalmazott az október 8-án Ungvárról elhozott iratanyag.⁴⁵

Az egyházmegyei kormányzat megszervezésénél mindenekelőtt a püspöki irodai állások betöltése lépett előtérbe. Az egyházmegyei főtanfelügyelői állást Jaczkovics Mihály hajdúdorogi püspöki külhelynök töltötte be, püspöki titkárrá Slepkovszky János, egyházmegyei ügyésszé dr. Csath Sándor, levéltárnokká Kriskó Elek és írnokká Bihon Miklós lettek kinevezve. Az 1914. évi febr. 23-án történt katasztrofális bombamerénylet alkalmával amely elsősorban az főpásztor ellen irányult, Jaczkovics, Slepkovszky és Csath estek áldozatul, míg a többiek súlyosan megsebesültek s így egyházmegyei főtanfelügyelővé Bányai Jenő, irodaigazgatóvá Melles Géza, ügyésszé dr. Unger József és levéltárnokká Kozma János lettek kinevezve.⁴⁶

A püspökség Nyíregyházára történt átköltözésekor a már javában dúló világháború ránehezedett a közélet minden részére. Természetes, hogy e nehéz években az egyházmegye szervezését rohamosabban felépíteni nem lehetett. De a legszükségesebbek azért nem maradtak el. A kanonizáló bullában már megállapított hattagú káptalanból 1914. május 20-án három kanonokot neveztek ki. Név szerint: Damjanovics Tivadart olvasó kanonoknak, Bányai Jenőt éneklő kanonoknak, Mitrovich Eleket örkanonoknak. (1916. szeptember 5-én pedig Ruttkay Gyula és Melles Géza kapott kanonoki kinevezést. A hattagú teljes káptalan csak 1927-ben alakult meg.) Az új káptalan installációja 1914. június 28-án még Debrecenben megtörtént. Ugyanott tartották a megyéspüspök vezetésével július 2-án az első szentszéki ülést és az első egyházmegyei konkurzust. „Az egyházmegye első szentszéki elnökeivé kineveztettek és az említett első szentszéki ülésen résztvettek:

Damjanovics Tivadar olvasó kanonok,

Bányay Jenő éneklő kanonok, egyházmegyei főtanfelügyelő,

Mitrovich Elek örkanonok,

Melles Emil címzetes apát, érdemes főesperes, budapesti parókus,

Ruttkay Gyula főesperes, nyíregyházi lelkész,

Marchis Romulus érdemes főesperes, nagykárolyi lelkész,

Boros János érdemes esperes, makói lelkész,

Damjanovics Ágoston tiszteletbeli esperes, sátoraljaújhelyi lelkész,

Mihalovics József érdemes esperes, sajószögedi lelkész,

Gönczy Antal esperes, szatmárnémeti lelkész,

⁴⁵ GKPL 2828/1913.

⁴⁶ Máriapócsi Naptár III. (1924) 52.

Zapotoczky Endre érdemes esperes, sajópetrii lelkész,
Szabó Miklós esperes, bökönyi lelkész,
Ujhelyi Andor hajdúdorogi lelkész,
Mihálka János tiszteletbeli esperes, szatmárzsadányi lelkész,
Fenczik Győző érdemes esperes, sárospataki lelkész,
Balogh Szilárd tokaji lelkész,
id. Rojkovich Sándor esperes, hejőkereszturi lelkész,
Szabó Ignác esperes, nagylétai lelkész,
Papp János tiszteletbeli esperes, hajdúböszörményi lelkész,
Melles Géza pápai káplán, püspöki irodaigazgató és titkár,
Boér Arthur esperes, nagykászoni lelkész, távolmaradását kimentette,
Bányay János tiszteletbeli kanonok, esperes, szerencsi lelkész és
Szitovszky Antal esperes, pápai káplán, nagykállói lelkész.⁴⁷

Az egyházmegye adminisztrációjának teljessé tételére a püspök úr előterjesztésére a király öt káptalanon kívüli főesperességet alapított és azokra 1915. szeptember 6-án kinevezte:

székesegyházi főesperessé: Boros János makói parókust,
szabolcsi főesperessé: Ruttkay Gyula nyíregyházi parókust,
szatmári főesperessé: Marchis Romulus nagykárolyi parókust,
zempléni főesperessé: Damjanovics Ágoston sátoraljaújhelyi parókust,
székelyföldi főesperessé: Hubán Gyula szatmári parókust, akit a püspök egyben székelyföldi helyettesévé is kinevezett, s székhelyül Marosvásárhelyt jelölte ki.

Az egyházmegye végleges adminisztratív beosztása 1916. június 24-én történt, amikor a parókiákat esperesi kerületekbe lettek beosztva a következőképpen:

1. A székesegyházi főesperesség 3 esperesi kerülettel (hajdúdorogi, érmelléki, nagylétai) és 28 parókiával.
2. A szabolcsi főesperesség 4 esperesi kerülettel (karászi, máriapócsi, nyírbélteki, nyíregyházi) és 33 parókiával.
3. A szatmári főesperesség 5 esperesi kerülettel (batizvásári, csengeri, nyíri, nagykárolyi, szatmárnémeti) és 43 parókiával.
4. A zempléni főesperesség 3 esperesi kerülettel (bodroghközi, hegyaljai, miskolci) és 24 parókiával.

⁴⁷ GKPL 4538/1916.

5. A székelyföldi főesperesség 4 esperesi kerülettel (csíki, háromszéki, marosvásárhelyi, udvarhelyi) és 35 parókiával.⁴⁸

4.4. Naptáregyesítés

A görög katolikus magyarságnak – a liturgikus nyelv mellett – legégetőbb problémája a naptárügy volt. A görög katolikus magyarok többsége vegyes szertartású, illetve vegyes vallású vidékeken élt. A Júlián-naptár szerinti ünnepeket úgyszólván csak a falusi hívek tudták megtartani. A tisztviselők, a gyári munkások és általában az alkalmazottak még a legnagyobb ünnepeken is kénytelenek voltak dolgozni. Emiatt különösen a városokban igen sokan elhidegültek a görög szertartástól.

A hajdúdorogiak már az 1866. évi felterjesztésben engedélyt kértek arra, hogy keresztülvihessék „a két szertartású egységes katolikus egyháznak nem kis botrányul szolgáló két különböző naptár egyesítését is.”

A munkácsi egyházmegyében, különösen a magyarlakta vidékeken, a papság és a hívők már évek óta azon fáradoztak, hogy életbe léptessék a naptáregyesítést, azonban buzgóságukat a reformeszmé ellenzői miatt nem koronázta siker.

Firczák Gyula munkácsi püspök 1899-ben tervbe vette a naptáregyesítést, de a hagyományokhoz ragaszkodó híveinek esetleges ellenállásától tartva, levette a napirendről.⁴⁹

Az 1898-ban, Budapesten megalakult Görög Katolikus Magyarok Országos Bizottsága munkáját, igyekezetét a naptáregyesítésben részbeni siker igazolta, amikor a budapesti görög katolikus paróchia a Szentszék engedélyével 1909. szeptember 1-jén bevezethette a Gergely-naptárt. A fővárosiak példáját más egyházközségek is követni akarták.

Így a debreceniek is – Papp Gyula parókus vezetésével - Miklósy püspöktől kérnek segítséget 1915. november 10-én keltezett levelükben:

„A debreczeni gkath. hitközségnek naptáregyesítés iránti alázatos kérelmét mély tisztelettel terjesztem be.

Egyházunk hívei már beiktatásom alkalmával hangoztatták a naptáregyesítés elkerülhetetlen szükségességét és azóta nincsen olyan hitközségi közgyűlés, vagy tanácsülés, hogy ne sürgetnék ezen ügyet.

⁴⁸ Pirigy, *A magyarországi görögkatolikusok története* II. 117.

⁴⁹ Pirigy, *A magyarországi görögkatolikusok története* II. 68-69.

Ittlétem alatt meggyőződtem, hogy az ó naptár valóban lépten-nyomon akadályoz bennünket az előre-haladásban és attól félek, hogy a hívek hitéletének teljes ellanyhulását fogja okozni. Nincs egyetlen hitközség sem, melynek oly feltétlen szüksége lenne a Gergely naptárra, mint a debreczenieknek.”⁵⁰

Ezen levélből is világosan kitűnik, hogy a hívek – lelkeszkedő papság mellett - mennyire fontosnak tartották a naptárreformot. Debrecen már ekkor is az egyik legnagyobb görög katolikus hívőszámmal bíró egyházközség volt, ahogyan azt a népszámlálási és egyéb statisztikai adatok jelzik.⁵¹

Nem várat magára sokat a főpásztor válasza sem, aki november 12-én a következő megnyilatkozást teszi naptárügyben:

„ A naptáregyesítés igen fontos kérdése a hercegprímás, érsek úr ő eminentiájának elnöklete alatt megalakult bizottság előtt áll, mint e bizottság megoldásra váró egyik legfontosabb feladata.

Semmi kétség nem lehet arra nézve, hogy a megoldás igen rövid idő alatt be fog következni.

A naptáregyesítés gyakorlati szükségességének belátóbb híve s lelkesebb szószólója senki nem lehet nálamnál, aki közpályára léptem kezdő idejétől minden megközelíthető fórumon igyekeztem vallási, politikai és közgazdasági szempontból e kérdés messze kiható horderejét kézzelfoghatóvá tenni.

Már a legközelebb elmúlt évben végleges elhatározásom volt a naptáregyesítésnek esetleg partialis formában való behozatalát, illetve engedélyezését szorgalmazni a római Szentszéknél.

Ám a kiütött világháború, mint igen sok más nagyfontosságú tervemnek, úgy a naptáregyesítés keresztülvitelének végrehajtását is megakadályozta.

Jelenleg a háborús bonyodalmak miatt, ily fontos kérdésben a római Szentszékkal való tárgyalás szinte a lehetetlenséggel határos.

Intse tehát türelemre a folyamodó híveket, várjanak még egy rövidke ideig – s kívánságuk, aminek és örülnék legjobban, teljesebbé megyen.”⁵²

A debreceni hívek kitartását és elszántságát jól példázza, hogy naptáregyesítés kapcsán „harmadízben” is levelet írnak főpásztoruknak, melyben két és fél oldalon taglalják kérésük fontosságát, s amelyet több mint 50 hívő ír alá. Részlet a november 7-én keltezett levélből:

⁵⁰ GKPL 3747/1915.

⁵¹ „Az 1900. évi népszámlálás szerint a városban 2200 görög katolikus hívő élt. 1910-ben a hívek száma 2655; a város lakosságának 2,9 százaléka.” Pirigyí – Ivancsó: *A Debreceni Görögkatolikus Egyház története*, 46.

⁵² GKPL 3747/1915.

„... Nem hallgathatjuk el felemlíteni azt is, hogy bár a most zajló világesemények közepette beigazolást nyert a magyar haza szeretetnek vallás különbség nélküli példás ragyogása, mindamelllett nem egyszer ért bennünket vád, gyanú vagy guny csak azért, mert ünnepeinket még mindig az Ó-naptár szerint tartjuk. -....

Híveink igen nagy része foglalkozását tekintve olyan helyzetben van, hogy egész évben egyedül karácsony és húsvéti ünnepeket ünnepelheti meg, természetesen e két nagy ünnepet is csak a Gergely naptár szerinti időben. Ha ünnepnapokon is zárva találja templomunkat, illetve nem a saját szertartása szerint ünnepli azt, mi fűzze őt szorosabbra hozzánk, mi tartsa őt továbbra is kebelünkben, csalódottan eltávozik, elhanyagolja hitét, sőt eltagadja Görög kath. voltát is.”⁵³ (Nagyobb kutatást igényelne arra a kérdésre a válasz, vajon a század elején történt tömeges rítus változtatásokra mennyire adtak okot a naptárreformot megelőző megbélyegzések is?!)

Ezen előzmények után 1916. március 22-én, a budapesti központi papnevelde dísztermében tartott püspökkari konferencia után Csernoch bíboros „magához kérte az esztergomi egyháztartományhoz tartozó munkácsi, hajdúdorogi és eperjesi püspököket és rövid tárgyalás után megállapodtak, hogy a három gör. szertart. püspök az Apostoli Szentszék előzetes értesítése után, de külön engedélyének kikérése nélkül közös akaratú elhatározással bevezeti egyházmegyéjében a Gergely-naptárt. A püspökök ugyanis abban a meggyőződésben voltak, hogy a Julián-naptárt eddig az Apostoli Szentszéktől nyert privilégium alapján használták s a privilégiumról önhatalmulag lemondhatnak. Előttük lebegett a stanislai gör. szert. püspök példája, aki egyházmegyéjében a Gergely-naptárt saját püspöki joghatósága alapján bevezette. Az időt és a hívek hangulatát a naptárváltozásra kedvezőnek tartották. Novák István eperjesi püspök a bécsi nunciaturán bejelentette az ő és két püspöktársának szándékát. Tárgyalt a közös külügyminiszterrel és az osztrák kultuszminiszterrel, valamint a magyar királyi kormánnyal, amely a három püspökhöz intézett átiratban a naptáregyesítés keresztülvitelét újra sürgette. Amint az eperjesi püspök tárgyalásait befejezte s azokról úgy a hercegprímásnak, mint püspöktársainak jelentést tett, a munkácsi, hajdúdorogi és eperjesi püspök f. évi április hó 11-én Ungvárt, majd május 4-én Nyíregyházán tartott tanácskozásukban a részleteket megvitatták és a Gergely-naptár használatát külön körlevelekben Keresztelő szent János ünnepétől kezdődőleg elrendelték. Intézkedésükről értesítették a Apostoli Szentszékét. Scapinelli Rafael bíbornok pronuncius szóval értesítette a hercegprímást, hogy az Apostoli Szentszék a naptáregyesítést tudomásul vette. Ő Csász. és

⁵³ Uo.

Ap. kir. Fölsége f. évi szeptember hó 28-án Bécsben kelt kézirattal mondott köszönetet a hercegprímásnak és elismerését nyilvánította a püspököknek a nagyfontosságú ügy sikeres megoldásáért.”⁵⁴

Miklósy püspök egyházmegyéjében 1916/VI. körlevelében hirdette ki a Gergely naptár használatát.

Közel 100 év távlatából megállapíthatjuk, hogy a naptáregyesítés az egyházmegye felállítása és a magyar liturgikus nyelv szentesítése mellett a görög katolikus magyarság történetének harmadik legfontosabb eseménye volt.⁵⁵

4.5. Liturgikus nyelv használata

A XIX. század közepére kialakult egyházi közigazgatási állapotok a ruszin, illetőleg román etnikum dominanciáját tükrözték. A XVIII. századtól azonban egyre erősödött az a törekvés, hogy a magyar nemzetiségű görög katolikusok identitását a hitéletben és a liturgiában is figyelembe vegyék. Mindezt elsősorban a nemzeti nyelv használatának kiszélesítése révén kívánták elérni.⁵⁶

1910-ben Magyarországon 169 görög katolikus magyar parókia és 304.322 hívő volt. A Hajdúdorogi Egyházmegyéhez 162 parókia került. Híveik száma 214.498 volt, ebből 183.757 magyar, a többi román, szlovák, rutén és egyéb anyanyelvű volt. A görög katolikus magyarok mintegy 40 %-a, 120.747 fő más egyházmegyében maradt, szláv és román püspökök joghatósága alatt.⁵⁷

A magyar egyházközségekben – mind a munkácsi, mind az eperjesi egyházmegyékben a magyar volt a liturgikus nyelv, s a magyar ajkú hívek továbbra is anyanyelvükön kaptak lelkipásztori ellátást.

Egyes román ajkú lelkészek, akik a román érseki tartomány magyar egyházközségeiben tevékenykedtek nem fordítottak kellő figyelmet magyar ajkú híveikre. Nem egy esetben még azért is szembe fordultak híveikkel, mert azok templomaikban magyarul akartak énekelni. A

⁵⁴ GKPL 3747/1915.

⁵⁵ Pirigy, I., *A Gergely naptár bevezetésének 80. évfordulójára*, in Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma 1996, Nyíregyháza 1995, 53-62.; Ivancsó, I., „Az első új magyar görög katolikus kalendárium”, in Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma 1996, Nyíregyháza 1995, 63-67.

⁵⁶ Bartha, E., *Görög katolikus ünnepeink szokásvilága*, Debrecen, 1999. 8.; Ivancsó, I., *Az 1879-es hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság és tevékenysége*, (Athanasiana füzetek 1), Nyíregyháza 1999, 5-64.

⁵⁷ Bartha, *Görög katolikus ünnepeink szokásvilága* 9.

magyar hívek egy része ezért évtizedek óta a római katolikus templomokat látogatta, s küszöbön állt a szertartásváltoztatás. A hajdúdorogi egyházmegye felállítása előtt egy egész egyházközség Csíklázárfalva – az egyházi és az állami törvények megsértésével – latin szertartásra tért.⁵⁸

A románok készen mutatkoztak arra is, hogy egészen az Apostoli Szentszék elé viszik a magyar liturgikus nyelv ügyét. Azaz nemcsak hazai, hanem nemzetközi színpadon adjanak visszhangot a Római Katolikus Egyháznak a nemzeti nyelvek elismerésével szembeni – egészen a II. Vatikáni Zsinatig – halogató, sőt elzárkózó álláspontjának. Így kerülhetett bele a „Cristifideles Graeci” bullába a szégyenletes „nunquam”.⁵⁹

A bulla a semleges ógörög nyelvet írta elő egyházmegyénk számára, de annak megtanulására három évi türelmi időt adott. Az Apostoli Szentszék tíz éven át nem is szűnt meg sürgetni az ógörög nyelv bevezetését.

A magyar híveket éppúgy nem elégítette ki sem az ógörög nyelv, mint ahogyan az addig kénytelen-kelletlen gyakorolt ószláv sem. Ha az ógörög nyelv ténylegesen bevezetésre került volna, akkor biztosra lehetett volna venni a hívek számának megcsappanását valamint híveink bizánci szertartásainktól való végzetes elhidegülését is. A valóság az volt, hogy már évtizedekkel a bulla előtt a legtöbb szabolcsi, hajdúsági parókiánkon magyarul miséztek.

Parányi kibúvónak látszott, hogy a Szentszék három évig engedélyezte az addigi liturgikus nyelv használatát, mely kitélt sok papunk úgy értelmezett, hogy a magyar nyelvre is érvényes.

Főpásztorunk a Szentszék sürgetéseire adott válaszaiban előbb gyakorlati nehézségekre hivatkozott: nincsenek görög liturgikus könyveink, nincs módjuk a papoknak, papnövendékeknek a görög nyelv elsajátításához.

Miklós magyar nyelv pártolását jól illusztrálja az 1917. október 11-én Papp Antal munkácsi megyéspüspöknek írt levele papnövendékeinek rítusoktatása ügyében:

„Végül a negyedéves növendékpapok rítusanyagainak körében beemléztetni szokott imákra nézve – a minő a proskomedia, áldozás előtti, gyónást megelőző s követő imák stb. – legyen szabad azt az **óhajtásomat** kifejezni, hogy mindezek beemlékezése növendékeimtől **magyar nyelven** kívántassék.”⁶⁰

Miklós püspök 1920-ban „magánhasználatra” adta ki a mai napig is használt liturgikonunkat, melyben a kánoni részt görög és magyar szöveggel jelentette meg. Figyelmeztette papjait,

⁵⁸ GKPL 82/1913.

⁵⁹ Cselényi, *Miklós püspök emlékezete* 5. (nunquam = sohasem)

⁶⁰ GKPL 545/1917.

hogy a kánoni részt mondják görögül, mely részben meg is valósult, bár legtöbben görögül csak konsekráltak, sőt egyesek még azt is magyarul.

Majd a Szentszék újabb érdeklődésére 1922. április 23-án ennek a liturgikonnak egy példányát megküldte a Szentatyának. XI. Piusz pápa átlapozta a könyvet, s látta a görög nyelvű kánoni részt is, s ezt mondta: „Ebben van görög szöveg.”⁶¹ Tény, hogy több letiltó rendelkezés nem érkezett az Apostoli Szentszéktől.

1932-ben a Keleti Kongregáció a keleti szertartású egyházmegyék történetével és helyzetével foglalkozó könyvet adott ki. Ebben a hajdúdorogi egyházmegyéről elmondja, hogy hívei magyarok, ezért a szertartásokban a Szentszék által hivatalosan még el nem ismert, de gyakorlatban már meggyökeresedett magyar liturgikus nyelvet használja. Bár az alapító bulla a görög nyelvet írta elő, de a görög éneklés a magyartól eltérő, hangjegyrendszerű középkori, mely különösen nehéz azoknak, akik fiatal korukban nem szereztek benne gyakorlatot.

„Ezenkívül helytelen lett volna megkísérelni, hogy megfosszák a népet liturgikus imádságokra való karbani felelés szokásától, lehetetlen volt rászoktatni őket arra, hogy előttük teljesen ismeretlen és a magyar nyelvtől nagyon elütő hangzású nyelven tegyék”⁶²

Sajnos azt már nem élte meg első főpásztorunk, hogy a II. Vatikáni Zsinat, 1962-ben tág kaput nyitott a nemzeti nyelveknek az addig oly mereven ellenálló latin rítusban is, és – de csak ennek keretében – a Szent Péter bazilikában először hangozhatott fel magyarul a konsekráció első püspökutódának ajkáról, 1965. november 19-én.⁶³

4.6. Liturgikus rendelkezései

Miklós István püspöksége 24 éve alatt, mintegy 108 liturgikus rendelkezést hozott.⁶⁴

Ezek részletes tárgyalására nincsen mód, így nagyobb témák szerint **csoportosítom** főbb rendelkezéseit.

Uralkodókkal, kormányzóval kapcsolatos rendelkezései szép számmal találhatók.

⁶¹ Vö. Keresztes, Sz., *Zárszó*, in *Kitartásban a siker*, Sátoraljaújhely 2008. 131.

⁶² Szántay-Szémán, I., *A görög rítus liturgikus könyvei a magyar nyelvre való átültetésük*, in *Keleti Egyház 1924*. 43.

⁶³ Dudás, M., „A II. Vatikáni Zsinatról”, in *Hajdúdorog egyházmegyei Körlevelek VII (1965) 1-2.*; Lásd: Ivancsó, I., *A magyar görögkatolikusság körlevélben közölt liturgikus rendelkezéseinek forrásgyűjteménye* Nyíregyháza 1998, 239-240.

⁶⁴ vö. Ivancsó, I., *A magyar görögkatolikusság körlevélben közölt liturgikus rendelkezéseinek forrásgyűjteménye*, Nyíregyháza, 1998. 7-87.; Ivancsó, I., *Miklós István hajdúdorogi megyéspüspök liturgikus rendelkezései*, in *Kitartásban a siker*, Sátoraljaújhely, 2008. 102-127.

Ferenc Ferdinánd trónörökös halálával kapcsolatban a gyász jeléül az egyházi középületekre fekete lobogók kitűzését, temetése napjáig délben fél órán át tartó harangozást illetve gyászmise végzését rendeli el.⁶⁵

Ferenc József apostoli király névnapján, bíboros úr kérésére a híveknek a királyért, a hazáért, fegyvereink győzelméért és a békéért kell imádkozniuk. A szent mise után - melyre meghívandók a helyi hatóságok és jelentékenyebb testületek – a Boldogságos Szűz tiszteletére parakliszt végezzenek.⁶⁶

Apostoli királyunk halála kapcsán buzdítja a híveket, hogy a gyászmiséken - akár november 27-én, akár december 4-én is tartják majd meg - minél nagyobb számban vegyenek részt.⁶⁷

A temetés napjára előírja, hogy valamennyi iskolában – miután a tanulók és tanítóik részt vettek tanítás előtt, a 8 órakor kezdődő gyászmiséken - gyászünnepélyek tartandók.⁶⁸

IV. Károly király megkoronázásának napjára fél óra harangozást, szentmisét, s az iskolákra nemzeti színű lobogók kitűzését írja elő.⁶⁹

Zita királyné születésnapján is szentmisék megtartását rendeli el – bizonyára a tanulók legnagyobb örömeire – tanítási szünettel.⁷⁰

Miután IV. Károly 1918-ban lemondott trónjáról, így a szent liturgiában, s a többi szertartás végzésénél az uralkodóra vonatkozó imákat s ekténiákat ki kell hagyni.⁷¹

IV. Károly apostoli király halála kapcsán szentmisét pannichidával és félórás harangzúgást ír elő, valamint, hogy a városokban a gyászistentiszteletekre a polgári és katonai hatóságokat is meg kell hívni.⁷²

Horthy Miklós 10 éves kormányzói jubileumát, a haza jólétéért való könyörgések összekapcsolásával kell szentmise áldozatot bemutatni minden paróchiális templomban.⁷³

Egyházi méltóságok, pápák és hercegprímások kinevezése alkalmából illetve halálakor díszharangozásokat és ünnepi istentiszteletek végzését eszközli Miklósy püspök.

Így rendelkezik püspöksége alatt X. Piusz halálakor, XV. Benedek kinevezésekor, Vaszary Kolos volt hercegprímás halálakor, XV. Benedek elhunytakor, XI. Piusz megválasztásakor és 80. születésnapján, Csernoch bíboros és hercegprímás halálakor.

⁶⁵ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél III. (1914) 2364/1914 sz.

⁶⁶ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél XII. (1914) 3385/1914 sz.

⁶⁷ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél XIII. (1916) 4144/1916 sz.

⁶⁸ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél XIV. (1916) szám nélkül.

⁶⁹ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél XVI. (1916) 4410/1916 sz.

⁷⁰ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél IV. (1917) 2002/1917 sz.

⁷¹ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél IX. (1918) 4471/1918 sz.

⁷² Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél III. (1922) 963/1922 sz.

⁷³ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél I. (1930) 452/1930 sz.

Püspöki működése alatt kitört az I. világháború. A **háború alatti békéért** való könyörgésre is többször buzdít liturgikus rendelkezéseiben.

„Imádkozzanak fegyvereink gyors és teljes győzelméért s a béke mielőbbi helyreállításáért. A hadi állapot tartama alatt a vasárnapi és ünnepi szentmiséket a háborús időre előírt ekténiákkal kiegészítve végezzék s ugyanekkor az amboni ima után a hívekkel együtt térdenállva három „Miatyánkot”-ot, három „Üdvözlégy Máriát”-t s egyszer az „Oltalmad alá sietünk” kezdetű imát mondják el.”⁷⁴

1915-ben a világháború második évében, Ferenc József apostoli királyunk december 8-án egész monarchiáját felajánlotta Jézus szentséges Szívének.

Miklós csatlakozik a felajánláshoz: „... amikor országunkat, hadseregünket s önmagunkat, minden javainkkal együtt, az Üdvözítő Úr Jézus szerető Szívének ajánljuk, a legnagyobb, leghatalmasabb Uralkodóval kötünk szövetséget, ki ellen földi hatalmasság hiába harcol, Őt kérjük tisztos béke közvetítésére...”⁷⁵

A 10. hónapja tartó háború miatt a hadsereg kellő élelmezését csak úgy tudják biztosítani, ha a harcban lévő férfiak helyett, a munkáshiányt az otthon maradottak fokozott mértékben biztosítják a munkaidőben. Ezért az ünnepi munkaszünetet részlegesen felfüggesztik országosan.⁷⁶

Szintén a háborús helyzet mondatja ki Miklós püspökkel, hogy az 1715-ös, második máriapócsi csodás könnyezés 200. évfordulója alkalmából rendezendő máriapócsi ünnepek elmaradnak, illetve „békés időre kellett halasztani”. A Szent Bazil-rend szeretett volna a jeles évfordulóra egy emlékművet felállítani, de a háború okozta drágaság miatt és a munkáshiány miatt a tervezett mű felépítését sem lehetett megkezdeni.⁷⁷

1916-ban a még mindig dúló háború miatt újra megengedi a vásár- és ünnepnapok munkaszünet felfüggesztését, de olyan kitételrel, „hogy híveink sürgős gazdasági munkáikat vasárnapokon s ünnepnapokon is, a szentmise után végezhesék”.⁷⁸

1917-ben felhívást intéz - az erdélyi oláh betörés miatt sokat szenvedő székelyföldi hitközségek javára -, hogy az egyébként is szegényes templomok javára templomi szerelvényeket és egyházi ruhákat gyűjtsenek a gazdagabb egyházak.⁷⁹

⁷⁴ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél V. (1914) 2962/1914 sz.

⁷⁵ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél I. (1915) 1/1915 sz.

⁷⁶ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél IX. (1915) 2510/1915 sz.

⁷⁷ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél IX. (1915) 2259/1915 sz.

⁷⁸ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél V. (1916) 1620/1916 sz.

⁷⁹ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél V. (1917) 3903/1917 sz.

Érdekes, hogy bár 1920-ban körlevélben ítélte el Magyarország trianoni megcsonkítását – tiltakozását kifejezve emiatt – de liturgikus rendelkezést csak hét év múlva fogatosít.

„Elrendelem tehát, hogy június 4-én délután 4 órakor egyházmegyéim minden templomában az összes harangok szóljanak”, azt követően a liturgiában a „minden jó kérés” ekténiát mondják el idegenbe szakadt hazánkfiaiért.⁸⁰

Egyházfegyelmi kérdésekben is számos leiratot intéz papjaihoz akár a gyóntatással, akár a papi ruházkodással kapcsolatban.

A Szentszék illetékes kongregációjának döntése értelmében meggyóntathatók és feloldozhatók az olyan „schizmatikus beteg katonák” papjaink által, akik halálos veszedelemben vannak, illetve mások megbotránkoztatása nélkül mehet végbe a gyóntatás.⁸¹

Misealapítványok elfogadásáról, kezeléséről és az illeték kiszabásáról terjedelmes szabálygyűjteményt ad papjainak 1915-ben.⁸²

A szent edények megszentelésével kapcsolatban leszögezi, hogy áldozópap csak akkor szentelheti meg, ha „ezen szt. edények haladéktalan használatba vétele szükséges”. A kehely, a diszkosz, a cibórium és a csillagkereszt kivételével „a többi templomi tárgyak megáldására egyházhatósági engedély nem szükséges.”⁸³

Korábban már említettem, hogy 1916-ban hirdeti ki a naptáregyesítésről szóló körlevelét.⁸⁴

1917-ben részletes kimutatásban állapítja meg a lelkészi és kántori stóladíjakat, melyhez hozzáfűzi, hogy a „megállapított díjagnál többet sem a lelkész, sem a kántor nem követelhet”.⁸⁵

1920-ban adja ki Miklósy püspök a Liturgikont, azaz „A görög szertartású katolikus egyház szent és isteni liturgiája” c. magyar nyelvű új kiadású könyvet, melyhez körlevelében az alábbi utasítást rendeli: „Az új liturgiális könyv használatba vételével kirekeszteni kívánok minden önkényes átszövegezést, betoldást, kihagyást, hogy ekként, amint illik, szigorú egyöntetűség uralkodjék a legszentebb cselekmény minden mozzanata fölött.”⁸⁶

Már ebben a leiratában jelzi, hogy tervbe vette az Egyházi Szerkönyv, valamint egy nagyobb alakú, díszes kivitelű, magyar Evangéliumos Könyv rövid idő alatti kiadását.

⁸⁰ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél III. (1927) 1078/1927 sz.

⁸¹ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél XV. (1914) 4088/1914 sz.

⁸² Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél IX. (1915) 2500/1915 sz.

⁸³ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél V. (1916) 1681/1916 sz.

⁸⁴ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél VI. (1916) 1990/1916 sz.

⁸⁵ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél II. (1917) 828/1917 sz.

⁸⁶ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél I. (1921) 1021/1921 sz.

1922-ben adományokat kér lelkeszetenként legalább 2000-2000 koronát az Evangéliumos könyv kinyomtatására.⁸⁷

1925-ben a bazilita szerzetesek áldozatkészsége lehetővé tette, hogy a papi zsolozsmakönyv magyar fordítása megjelenjen.⁸⁸

1927-ben Miklós püspök megjelenteti az Egyházi Szerkönyvet, melyekből nemcsak a parókiális templomok, hanem „egy teljes példánnyal minden templomos filia külön is ellássa magát.”⁸⁹

Szintén 1927-ben felállítja az Egyházmegyei Énekrendező Bizottságot, melynek feladata volt, hogy az egyházmegyében a liturgikus énekek egyöntetűségét előkészítse és az elfogadott dallamokat egy új, magyar énekeskönyvben rögzítse. A bizottság bár éveken keresztül dolgozott, ellátta a feladatát, de sem az Énektár (Irmologion), sem pedig a megállapított énekdallamok nem kerültek kiadásra.⁹⁰

Mivel kormányrendelet írta elő 1927. március 15-től, ezen jeles nap évenkénti megünneplését, a főpásztor papjainak ünnepi istentiszteletek tartását írta elő.⁹¹

Ugyancsak az áldozópapoknak megengedte a hősök emlékműveinek megáldását, amennyiben vallási vonatkozásokat láttak rajta.⁹²

A magyar püspöki kar, papok és papnövendékek ruhaviseletére is adott utasítást, melyet Miklós püspök egyházmegyéjére is kiterjesztett. Papoknak reverendában kell járni kivéve pl. hosszabb utazásnál viselhető a papi civil ruha is. Sportegyesületek, vagy cserkészetek egyenruháját pap nem veheti magára. „A papi dekorummal ellenkező szórakozási helyekre menni, közös strand-fürdőkben fürödni a legszigorúbban tilos.”⁹³

Ezen liturgikus rendelkezéseken kívül Miklós püspök körleveleiben számos liturgikus kiadványt, imakönyveket, énekeskönyveket ajánlott papjai és hívei figyelmébe.

⁸⁷ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél V. (1922) 1966/1922 sz.

⁸⁸ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél IV. (1925) 1667/1925 sz.

⁸⁹ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél IV. (1927) 1571/1927 sz.

⁹⁰ Pirigy, *A magyarországi görögkatolikusok története* II. 134.

⁹¹ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél II. (1928) 426/1928 sz.

⁹² Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél IV. (1928) 1162/1928 sz.

⁹³ Hajdúdorogi Egyházmegyei Körlevél VII. (1928) 2409/1928 sz.

4.7. Szerzetesség

A baziliták hazánkban elsősorban lelkipásztorkodással foglalkoztak. Máriapócon parókiát vezettek, megrendezték a búcsúkat, melyeken több ezer hívő vett részt. Hajdúdorogon is közreműködtek a hívek ellátásában. S nemcsak itthon, hanem külföldön is népmissziókat tartottak.

A lelkipásztori tevékenységük mellett Hajdúdorogon nevelői tevékenységet is folytattak. A Tanítóképző Intézetben tanítottak, s rendházukban diákothont alakítottak ki az iskola növendékei számára.

Amint az előző részben taglaltam, számos imakönyv, Máriapócsról szóló ismertetés, újság és naptár is megjelent a baziliták gondozásában.⁹⁴

A Magyar Görög Katolikusok Országos Szövetsége (MAGOSZ) 1929. június 11-én arra kérte kérvényében XI. Piusz pápát, hogy Magyarországon önálló rendtartományt állítson fel a baziliták számára.

A MAGOSZ kérését azzal indokolta, hogy amíg minden a trianoni béke utáni Magyarországon maradt római katolikus szerzetesrend új provinciát szervezhetett, addig a baziliták külföldi főhatóságból, Galíciából vannak irányítva.

A galíciai baziliták pedig az ukrainizmust terjesztik, így „nem láthatjuk aggodalom nélkül a lembergi ruthén provincia kötelékében a máriapócsi magyar monostort, a rendház atyáit és növendékeit, mert azok tendenciája szöges ellentétben van a magyar integritási törekvésekkel”.⁹⁵

Míg a ruthén egyházmegyék minden olyan intézménnyel rendelkeztek, mely elengedhetetlen volt fejlődésükhöz, addig a Hajdúdorogi Egyházmegyének egyetlen intézete sincs. A keleti katolikus egyházaknak kollégiumaik, alapítványaik vannak Rómában, s azok által lehetővé válik, hogy hitben és tudásban elmélyült papokat képezzenek.

A MAGOSZ szempontjai hitelt érdemeltek, mivel a legfelkészültebb magyar bazilitákat (Dudás Miklós, Liki János) a Rend galíciai monostoraiba osztották be, az ottani teológiai főiskolák tanárainak.

A legnagyobb probléma persze az volt a galíciai irányítással, hogy a máriapócsi monostor jövedelmének – gondoljunk csak a búcsúkon összesereglett hívek perselyadományaira – legnagyobb részét is Galíciába vitték.

⁹⁴ Pirigy, *A magyarországi görögkatolikusok története* II. 149.

⁹⁵ Uo. 146.

A MAGOSZ kérvényére a választ a Szentszék az Apostoli Nunciaturán keresztül eszközölte, melyben részletezték, hogy a máriapócsi monostor függetlenítési szándékát vagy maguktól a pócsi bazilitáktól, vagy az egyházmegye püspökétől tudják komolyan venni.⁹⁶

Miklós püspököt kérte fel a szövetség elnöksége, hogy tegye meg a „szükséges és célravezetőnek ítélt lépéseket”.

A megyéspüspök felettébb üdvözölte a javaslatot, mely nemzeti és gazdasági szempontból is kívánatos lenne. Leszögezte azonban, hogy ez csak külön rendtartomány felállítása révén valósulhat meg. Magyar rendtartomány viszont csak akkor létesíthető, ha a máriapócsin kívül még egy rendházat hoznak létre. A pócsi rendház viszont nem bír az ehhez szükséges anyagi bázissal.⁹⁷ A pócsi monostor önállósága mégis megtörtént.

Róma 1932. április 2-án felállította a Szent Miklós Provinciát és ebbe a szervezetbe osztotta be a magyarországi bazilitákat is. A tartományfőnök Bulik Polikárp Péter lett, aki az ungvári kolostorból vezette a provinciát.

Minden országban helyi joghatósággal felruházott regionális azaz területi főnök működött.

A Provincia magyar ágának főnöke a máriapócsi születésű Dudás Miklós lett.⁹⁸

Őt, 1932. szeptember 12-én keltezett levelében, Miklós püspök kinevezi máriapócsi segédlelkésszé, megköszönve az addigi pócsi házfőnöknek Dolhy Leontin atyának áldozatos és kitartó tevékenységét, amiért főpásztori áldásban részesül.⁹⁹

A hazánkban élő baziliták a Szent Miklós Provincia létrejöttével önállóak lettek és elindulhattak gyarapodásuk útján. Ezen fejlődés fő állomása volt a Hajdúdorogi Rendház megszervezése.

1933. február 25-én írt alapítólevéllel lehetővé vált a baziliták letelepedése Hajdúdorogon.

Az alapítólevélben Lengyel János hajdúdorogi görög katolikus igazgató-tanító és felesége Szabó F. Mária polgári iskolai tanárnő, házáat és több szántó művelésű területét - összesen 50 holdat - a Szent Bazil rendre hagyja, hogy az Hajdúdorog görög katolikus lakossága hitéletének emelésére templomot és monostort építhessen.¹⁰⁰

Az ügylet érvényességéhez a Rend Generálisa valamint, a letelepedéshez a megyéspüspök engedélye is kellett. Az engedélyt - mely a letelepedés mellett kápolnaépítésre is vonatkozott - a főpásztor 1933. július 1-jén megadta.¹⁰¹

⁹⁶ Pirigy, *A magyarországi görögkatolikusok története* II. 147.

⁹⁷ GKPL 2355/1930.

⁹⁸ Pirigy, *op. cit.* 148.

⁹⁹ GKPL 1994/1932.

¹⁰⁰ GKPL 1468/1933.

¹⁰¹ Uo.

Dudás Miklós rendfőnök 1935. június 11-én levélben kéri megyéspüspökét, hogy a Hajdúdorogra építendő templom és rendház javára általános gyűjtést hirdessen, továbbá a papság és a tanítói kar figyelmét körlevélben hívja fel a „mostan megjelent 60 filléres olcsó imakönyvünkre.”¹⁰²

Válaszában Miklós méltatja a baziliták működését, mivel „A sz. Bazil rend vallási kultúránk fejlesztésének mindenkor értékes tényezője volt”, s az adományok gyűjtését és az imakönyvek terjesztését körlevélben való megjelentetésére tesz ígéretet.¹⁰³

A Bazil Rend női ága a Hajdúdorogi Egyházmegyében, Dudás Miklós tartományfőnök által honosodott meg, aki Ungvárról bazilisszákat invitált Magyarországra. Az ungvári bazilissza kolostor főnöknője négy apácát küldött, akik Máriapócsra telepedtek le.

1935. november 8-án szentelték fel és adták át új otthonukat, melyet a Szent Bazil Rend magyar ága létesített. Dudás Miklós lett az új monostor püspöki biztosa.¹⁰⁴

1937-ben a pócsi bazilisszák megnyitották a noviciátust, melynek hat tagja volt. Csak Miklós püspök halála után bő fél évvel, 1938. június 6-án volt – az Árpádok kora óta – az első magyar apácaavatás Máriapócsra.¹⁰⁵

A már fentebb említett hajdúdorogi tanár házaspár vagyonukból - a baziliták mellett – a bazilisszáknak is ajándékoztak Hajdúdorog főutcáján 4000 négyszögöles belsőséget és néhány hold szántóföldet. Máriapócsra az apácák átvették a kegytemplom gondozását, miseruhákat készítettek, leányegyesületeket (Kalász, Mária-kongregáció, Szívárdia) vezettek, főző- és varrótanfolyamokat rendeztek, kölcsönkönyvtárat, irodalmi színpadot és óvodát létesítettek.

Néhányan közülük tanítói képesítéssel rendelkeztek, ők - már Miklós püspök halált követően – az 1939. szeptember 1-jével nyílt elemi iskolában tanítottak.

4.8. Oktatás, hitoktatás

A Magyar Országgyűlés az 1913. évi XXXV. törvénycikkkel, törvénybe iktatta a Hajdúdorogi Egyházmegye felállítását. Ezzel a Magyar Királyság magára vállalta az egyházmegye intézményei felállításának és fenntartásának anyagi terhet.

¹⁰² GKPL 1301/1935.

¹⁰³ GKPL 1303/1935.

¹⁰⁴ Pirigyi, *A magyarországi görögkatolikusok története* II. 150.

¹⁰⁵ Uo.

A törvénybe foglalt kezdet reménységgel töltötte el Miklósy püspököt. Az első lépés valóban könnyen ment.

Amit Szabolcsnak, - ahol az egyik legtöbb írni és olvasni nem tudó ember lakott -, s a kulturális felemelkedésért komolyan küzdő Nyíregyháza városának nem sikerült elérnie, azt első püspökünk, Klebelsberg Kunó akkor még kultusz államtitkáránál csakhamar elérte 1914-ben a kultuszkormány jóvoltából Állami Tanítóképző Intézet létesült. Az intézetet kifejezetten az egyházmegye kántortanító szükségletének biztosítására hozták létre, így a görög katolikus növendékek számára a kántori tárgyak tanulása kötelező volt.

Amikor az intézet, első - egyébként görög katolikus vallású – igazgatója Kuzaila Péter megérkezett Nyíregyházára, másnap kitört az I. világháború.¹⁰⁶

Miklósy püspöknek, aki az államtól várta a segítséget: a székesegyház építését, saját papnevelő intézet stb. létesítését, szembesülnie kellett a történelmi tényekkel, a világháborúval, Trianonnal, s az infláció okozta állami szerepvállalás csökkenésével.

Hiába írt 1917. március 8-án Miklósy püspök levelet Jankovich Béla miniszter úrnak, a nyíregyházi, királyi katolikus gimnázium felállítására, amire a miniszter csak annyit válaszolt, hogy mihelyt erre alkalma nyílik törekedni fog mielőbbi megvalósítására.¹⁰⁷

1920. április 20-án újabb kérvényt ír Miklósy a miniszternek, melyben taglalja, hogy a miniszter elődjeivel is tárgyalt már több ízben a létesítendő gimnáziumról, valamint, hogy a helyi evangélikus főgimnázium túlzásfolttsága is indokolná az új intézményt. A korábbi – gróf Zichy János – kultuszminiszterrel már elvi megállapodást is kötöttek az iskola megalakításáról.¹⁰⁸ Bő egy évre rá, 1921. szeptember 1-jén megnyílt a Nyíregyházi Királyi Katolikus Gimnázium.

Paradoxonnak tűnik, hogy a gimnázium felállítása Trianonnak „köszönhető”, de az ország csonkítás miatt elcsatolt területeken egész sor, királyi katolikus gimnázium szűnt meg, s így a Katolikus Tanulmányalap jelentősen tehermentesült.¹⁰⁹

Meg kell említeni, hogy a gimnázium felállításának ügyében kezdetektől Miklósy püspök bábáskodott, de a nyíregyházi római katolikus egyházközség csakhamar mintegy kisajátította az eljárást azáltal, hogy az induló iskolának ideiglenes otthont nyújtottak, s a gimnázium közös értesítői a történelmi részben évről-évre csak a római katolikus egyház érdemeit

¹⁰⁶ Cselényi, *Miklósy püspök emlékezete* 6.

¹⁰⁷ GKPL 647/1921.

¹⁰⁸ Uo.

¹⁰⁹ Cselényi, op. cit. 6.

emlegették.¹¹⁰ Hamarosan két görög katolikus tanár is működött, a kezdetben 13 görög katolikus növendéket felmutatni képes gimnáziumban.¹¹¹

Az 1940-es években már 5 tanár működött az iskolában, s ha a szegénységgel küzdő egyházmegye internátust is képes lett volna mihamarabb felállítani, akkor a görög katolikus tanulók számbelileg is többen lehettek volna. (1930-ban Szabolcs megye lakosságának 34%-a volt görög katolikus).

Hitoktatásunkkal kapcsolatban – akár az intézmények felállításánál – megjegyzendő, hogy az adott történelmi körülmények miatt – mindenekelőtt a debreceni bombamerénylet és az ehhez kapcsolódó események,¹¹² majd a világháborús történések – Miklósy püspöki tevékenységének első szakaszában nem állhatott érdeklődésének homlokterében.

Miklósy nem írt programbeszédet. Körlevelei katekézissel kapcsolatos mondandójának legnagyobb részét különböző hittankönyvek, segédkönyvek ajánlása teszi ki.

Ajánlja többek között Melles Emil és Szémán István Szerartástan c. könyveit,¹¹³ Rusznák Miklós liturgia-magyarázó műveit,¹¹⁴ Demkó Sándor új Szerartástanát, Krajnyák Gábor Görög Katolikus Kis Bibliáját, Kiss Andor Egyháztörténelmét. A hittankönyvek használatát kötelezővé is teszi.¹¹⁵

Több leiratában figyelmezteti „a mulasztó Lelkészeket”: „a vallásoktatás a lelkipásztoroknak épp oly elsőrendű feladatuk, mint a szentségek kiszolgáltatása s az igehirdetés.”¹¹⁶

¹¹⁰ Cselényi, Miklósy püspök emlékezete 6.

¹¹¹ GKPL 647/1921.

¹¹² Pirigy, I., A debreceni bombamerénylet, in *Görögkatolikus Szemle Kalendáriuma* 1999 Nyíregyháza 55-71.

¹¹³ GKPL 3030/1914.

¹¹⁴ GKPL 3605/1914. alatt: „*Purgatórium és a keleti egyház* címen tartalmaz és tárgyánál fogva bennünket közelebről érdeklő dogmatikus művet bocsátott ki Rusznák Miklós dr., az eperjesi g. kath. teológiai lyceum tanára...” 1323/1915. alatt: „Rusznák Miklós dr. eperjesi székesegyházi kanonok, teológiai tanár *A keleti egyház miséi* címen liturgikus irodalmunkban szinte páratlanul álló munkát bocsátott közre. A szerző, kinek írói tolla legelőkelőbb hittudományi folyóirataink és előbbi kiadványai révén immár országosan ismeretes, sőt a budapesti kir. tudomány-egyetem hittudományi karának kitüntető elismerését is kivívta, e művében a szt. misének dogmatikai és történelmi szempontból való megvilágítása mellett, részletes és világos szövegkritikai magyarázattal kísértén erőteljes magyar fordítását adja Aranyszáju szt. János, Nagy szt. Bazil és Dialogos szt. Gergely miséinek. A mű oly értékes ismereteket nyújt, hogy egyetlen gör. kath. pap könyvtárából sem volna szabad hiányoznia, de értékes és becses lehet másokra nézve is, akik szertartásaink iránt érdeklődnek...”

¹¹⁵ További könyvajánlások: GKPL 1147/1914 alatt „Bihun Pál salánki gör. kath. lelkésznek *A gör. szert. kath. Anyaszentegyház szent Liturgiájának értelmezése* című művét, mely a szerzőnél megrendelhető, mint hasznos és tartalmas munkát, lelkészkedő papságom és híveim figyelmébe melegen ajánlom.” – 2587/1914 alatt „Ifj. Józsa Sándor ditrói róm. kath. tanítónak *A művészi tárgyak nevelő hatása a gyermeki lélekre* c. munkáját, továbbá ugyanennek és Gaál Ignácnak *Az írás és olvasás tanítása az elemi népiskola első osztályában* címen megjelent művét, mint kiváló pedagógiai szakkönyveket, a lelkészkedő papság és tanítói kar figyelmébe ajánlom.”

¹¹⁶ GKPL 1964/1922. – Mulasztással kapcsolatos panasz nem egy akad. A berendi Állami Iskola tanítója pl. a tanfelügyelőhöz írt részletes, az iskolai munka minden területét felölelő beszámolójában igencsak kikel a görög katolikus pap ellen: „Nem mulaszthatom el azon sajnálatos körülmény megemlítését, hogy az Udvariban lakó református és gör. kath. lelkész urak kötelességöknek eleget nem tesznek, vallástanításra az egész

A szokottnál drámaibb hangú egy Trianont követően megjelent körlevél hangvétele: „Csonka hazánk s egyházmegyénk megerősödését a jövő reményétől, az ifjúságtól várjuk. Már pedig erre nézve a hosszas háborútól és forradalmaktól megromlott mai korszellem a nemzet jobbainak minden nemes törekvése, ellensúlyozó ereje mellett is erős kísértéseket, nagy veszedelmeket rejt magában. Ha a gyermekeket és ifjakat kellő vallás erkölcsi neveléssel meg nem edzzük, könnyen megtörténhetik, hogy a hangzatos jelszavakba burkolt vallástipró s államfelforgató hamis tanoknak áldozatul esnek. A lelkipásztor csak akkor várhatja jogosan, hogy a gondjaira bízott gyermekek az Egyházhhoz ragaszkodó, meggyőződéses keresztény polgárokká fejlődnek, ha szent hitünk igazságait már zsenge koruknak jóra-rosszra egyaránt fogékony lelkébe is jól bevési, velök a vallás gyakorlását, szép szertartásainkat idejekorán megkedvelteti. Gondos hitoktatás, szertartásos nevelés nélkül, amelyeket szent hivatásuknál fogva elsősorban a lelkészeknek kell teljesíteniök, kivált mi, erőben és számban tulságosan megfogyatkozott görögkatholikus magyarok, fenn nem maradhatunk.”¹¹⁷

Ugyanekkor figyelmeztetni is kényszerül: „Sajnos, tudomásomra jutott, hogy egyes lelkész urak a hitoktatás munkáját teljesen a tanítókra hárítják, holott a vallásoktatás a lelkipásztoroknak épp oly elsőrendű, szigorú feladatuk, mint a szentségek kiszolgáltatása s az igehirdetés. Nagyobb hitközségekben a parochus a munkát megosztja a segédlelkésszel s a hitoktatóval. Szükség esetén ezt a feladatot teljesen rájuk bizza, s őmaga csak a felügyeletet gyakorolja. A nem túlnépes parochiákon azonban, ahol csak egy lelkész van, a hitoktatást ugyanez tartozik személyesen ellátni. A tanítók arra vannak kötelezve, hogy a lelkész kívánságához képest a hittani órákon jelen legyenek, ezekre a növendékeket előkészítsék, a tanórák alatt fegyelmet tartsanak, a feladott tananyagot a tanrendbe beillesztendő ismétlő órákon a tanulókkal beemléztessék s azt tőlük kikérdezzék. A tanítóknak tehát kötelességük ily módon a hitoktatásnál segédkezni. Tartoznak a lelkészt, illetve a hitoktatót más hivatalos elfoglaltságból származó akadályoztatásuk alkalmával díjtalanul helyettesíteni. De ismételten

évharmadban csupán egyszer jelennek meg, így növendékeink ez évben a hittani tudományokból még eddig egy betűt sem tanultak. Hogy épen ez egyik legfontosabb tantárgy tanításának elhanyagolása a fejlődő gyermeki lélekre nézve mily messze kihatású, azt fejtegetni nem szükséges.” Állami Iskolától, Berend, 243/1914

Hogy ebben az időben a nemzetiségi problémák a hittan oktatást is átjárták, azt a levél folytatása jelzi: „Egyenesen felháborító a gör. kath. lelkész úr azon eljárása, hogy a gondjaira bízott román. kath. növendékeknek, akik románul egy árva szót sem tudnak, akiket igyekszünk jó magyar embereknek nevelni, azon az egyetlen órán is, melyen eddig megjelent, román imádságot tanított! Mi azt oltjuk a növendékeink lelkébe, hogy ők az élet bárminő körülményei és helyzeteiben jó magyarok, a tisztelendő úr azon eljárásával, hogy oláhul tanítja őket imádkozni, beléjük suggerálja, hogy habár egy szót sem tudnak románul, ők mégis románok!” *Op. ult. cit.* – Előfordul, hogy állami részről értesítik komoly mulasztásról a püspökséget. Záborszky Kálmán tokaji állami elemi iskolai igazgató, járási iskolafelügyelő értesíti a püspökséget, hogy „Bodrogzsadányban, mely Bodrogolaszi anyaegyházról csupán három kilométerre van, a 30-35 görög kath. tanulót évek óta a református tanító tanítja hittanra.” A bodrogolaszi lelkész felszólíttatik a hitoktatásra. (GKPL 2151/1917.)

¹¹⁷ GKPL 1964/1922.

hangsúlyozom, őket e téren tejesen nem pótolhatják, legfeljebb egyes filiákban, kormányom külön engedélye alapján.

Figyelmeztetem ennél fogva a mulasztó lelkészeket, hogy ezután a hitoktatást kötelességtudó kartársaik példája szerint önmagok végezzék, lelkiismeretes pontossággal teljesítsék. Az esperes urak az egyházlátogatások alkalmával figyelmeztetéseket erre is terjesszék ki, haladási naplót, amelyet a hitoktatók vezetnek, vizsgálják meg, a hanyagokat a megfelelő eljárásra utasítsák, jelen rendeletem végrehajtását gondosan ellenőrizzék s kerületeik állapotáról hozzám benyújtandó évi jelentéseikben e téren szerzett tapasztalataikról is számoljanak be.”¹¹⁸

Megalakítja Miklósy püspök az egyházmegye hittanár-képesítő vizsgálati bizottságát,¹¹⁹ valamint „a vallástani vizsgálatokra állandó püspöki biztosokat” nevez ki.¹²⁰

Kezdeményezi a hajdúdorogi egyházmegyei általános tanítóegyesület alakítását.¹²¹ Javasolja a hitoktatók bekapcsolódását a Magyarországi Katholikus Hittanárok és Hitoktatók Országos Egyesülete munkájába.¹²²

Érdekességként jegyzem meg, hogy börtönben is folyik hitoktatás.¹²³

¹¹⁸ Uo. – A hitoktatók parókusokkal való viszonyának tisztázása később is aktuális kérdés marad. S hogy ez nem is olyan egyszerű dolog, az kiderül többek között Schirilla Andor miskolci parókus püspökhöz írt leveléből: „Bátorkodom esedezni, kegyeskedjék a hittanárok viszonyát és kötelességét az egyházmegye és a parochussal szemben precizírozni. A hitoktatók önálló gyűléseket tartanak, határozatokat hoznak, a püspöki Hatóság jóváhagyását ki nem kéri. Úgy Kiss, mint Demkó kijelentették, hogy ők a minisztérium alkalmazottai, a parochus utasításait elfogadni nem kötelesek. ... A hitoktatók nem tartják kötelességüknek a szertartásokon való részvételt. Kiss Gyula ép a vasárnapi vecsernyék idejére rendelte be az iparostanoncokat önképzőköri gyűlésre. A tanulók, ha látják, hogy a vasárnapi kis mise után a hitoktatók elmennek s nem vesznek részt a többi szertartásokon, ők is arról lemaradnak – lekopnak. - Bányay Jenő kanonok, főtanfelügyelő ezen levél kapcsán a következő felterjesztést intézi: „Az esperes ... a tanév elején hívja értekezletre a hitoktatókat, amelyen tekintettel a helyi viszonyokra és körülményekre, továbbá a parochusi jogokra és a hitoktatói teendőkre, együttesen állapítsák meg a hitoktatóknak a parochushoz való viszonyát, illetve hozzák összhangba a hitoktatói működést a parochusi teendőkkal. Egyrészt ki kell jelölni azt a megfelelő időt, melyben az ifjúsági istentiszteletek legcélszerűbben végezhetők, másrészt pedig kölcsönösen meg kell egyezni arra nézve, hogy a hitoktatók mily mértékben vegyenek részt a nyilvános istentiszteleteken s mily módon segédkezzenek a parochusnak. Ha a parochus és a hitoktatók nem képesek minden ponton nézve megegyezni, a vitás kérdésekben kérjék ki az e.m. főhatóság döntését.” (GKPL 1631/1924)

¹¹⁹ GKPL 2336/1918.

¹²⁰ Uo.

¹²¹ GKPL 4030/1914.

¹²² GKPL 2047/1916. „A magyarországi Katholikus Hittanárok és Hitoktatók Országos Egyesülete Budapest székhellyel egy évtized óta fennáll. E rövid idő alatt a vallásoktatás fejlesztése, valamint a hittanárok és hitoktatók erkölcsi, szellemi és anyagi érdekeinek előmozdítása érdekében igen sokat s eredményesen dolgozott. Áldásos működésével a hitoktatók munkáját állandóan irányítja, támogatja s egységessé teszi. Ajánlom tehát, hogy a lelkész urak, elsősorban pedig segédlelkészek s a hitoktatók az egyesületbe lépjenek be...” – Ha külön egyesületbe a görög hitoktatók nem is tömörültek, később, 1923-ban a MAGOSZ keretén belül Kiss Gyula elnökletével szakcsoport alakult számukra.

¹²³ A makói Görög Katholikus Lelkeszi Hivatal 53/1916. sz. felterjesztéséből kitűnik, hogy a segédlelkész többek között a szegedi Csillag-börtön hitoktatója.

Az 1919. márciusi események kapcsán semmilyen említésre méltó adat nem található, de a hitoktatók elbocsátására következtethetünk egy augusztusban kelt levélből, amelyben a vallás- és közoktatási miniszter államtitkára közli a püspökökkel, „hívja fel Címed a vezetése alatt álló középiskolák volt hitoktatóit, akik március 21-én túl a forradalmi kormányzótanács XXIV. sz. r. következtében hitoktatói működésüket megszüntetni kénytelenek voltak, hogy amennyiben felekezeti egyházi hatóságok másképp nem intézkedett, helyüket a f. tanév elején ismét foglalják el.”¹²⁴

1923-ban a görög katolikus egyháznak nyolc vidéki és hat budapesti hitoktatói státusza van, s a tervek között szerepel még nyolc státusz felállítása.¹²⁵

Szükség esetén Miklósy püspök a körlevelekben a katekézissel vagy az iskolai oktatással kapcsolatos apróbb-nagyobb fegyelmi ügyeket is szóvá teszi.¹²⁶

Bár nem tudhatjuk, hogy megvalósult-e valami az alább idézett levélből, de jó összképet kaphatunk Miklósy püspök hit – és erkölcsoktatással kapcsolatos nézeteiről, mely egész szemléletére jellemző volt. A levelet 1928-ban írta Klebelsberg Kunó vallás – és közoktatási miniszternek:

¹²⁴ A vallás- és közoktatási Minisztertől, 103250/919.

¹²⁵ A vidéki státuszok: Debrecen, Hajdúdorog, Kisvárd, Miskolc (2), Nyírbátor, Sátoraljaújhely, Sárospatak. A budapesti státuszokat a főváros díjazza. A tervezett további állások: Hajdúdorog, Hajdúbozsórmény, Miskolc, Nyíregyháza, Szeged, Szerencs, Tokaj, Budapest. – A tervek nem mindenütt valósulnak meg: Sátoraljaújhely, Hajdúdorog nem kapja meg az állást, a többi talán nem is kéri. Budapesten két évvel később is csak hatan vannak.

¹²⁶ GKPL 3091/1918. „Illetékes helyről panaszt emeltek kormányomnál amiatt, hogy egyes hitoktatók az állami elemi iskolákban a hittani vizsgálatokat nem tartják meg nyilvánosan. Ezen eljárás ellenkezik az 1909. évi 53 000 sz. G. U. 115. paragrafusának d) pontjával, mely így hangzik: << A hit- és erkölcstani vizsgálat rendszerint külön, az illető felekezeti hatóság által megállapított módon, az állami iskola helyiségeiben és szintén nyilvánosan történik, melyen azonban az osztálytanítónak kötelessége jelen lenni és arra a gondnokság is meghívandó. A hit- és erkölcstani vizsgálatnak a többi tárgyak vizsgálatát lehetőleg lehetőleg meg kell előznie.>> Ennélfogva felhívom az összes hitoktatókat, hogy miként hitfelekezeti, úgy az állami elemi iskolákban is az évvégi hittani vizsgálatokat mindenkor nyilvánosan tartásuk meg s a vizsgálatok megtartásának idejéről értesítsék az állami elemi iskolai tanítóts a gondnokságot, hogy ezek a vizsgálatokon megjelenhessenek.” – 4320/1918. „Több helyről panaszt emeltek hivatalomnál amiatt, hogy egyes lelkészek a naponkinti szt. misék végzését későre halasztják, minek következtében a kántortanítók az iskolai előadásokat előírás szerint reggeli 8 órakor meg nem kezdenek. Ennélfogva elrendelem, hogy az iskolai év tartama alatt a lelkészek, illetve a segédlelkészek, a hétköznapi szt. misék szolgálásához hét (7) órakor minden esetre fogjanak hozzá. Ily módon a szt. liturgiát ¾ 8-ra elvégezhetik, a tanulók 8 órakor már az iskolában lehetnek s az előadásokat pontos időben meg lehet kezdeni. Ha pedig a szt. misék korai végzése a hívek szétszórtsága, vagy más fontos ok miatt lehetetlen, a lelkész urak a szükséghez képest engedélyt kérhetnek s kaphatnak tőlem a későbbi misézésre s következőleg az iskolai előadásoknak 8 ½ órakor való megkezdésére.” – 1809/1928. „Tudomásomra jutott, hogy egyes iskoláinknál a tantermek takarítását és tisztántartását az iskolás gyermekekkel szokták végeztetni. Minthogy az ily felületesen teljesített takarítás egyrészt a tanítók s a tanulók egészségére káros hatással van, másrészt pedig a megerőltető nehéz munka a gyermekekre veszélyes lehet, a vallás és közokt. miniszter úr 160.595/1911. számú rendeletének megfelelően a szóbanlevő súlyos visszaélést szigorúan eltiltom. Elrendelem, hogy a tantermek takarításáról az iskolafenntartók, illetve az iskolaszékek gondoskodjanak.” – 2597/1929. alatt – a gyermekmunka kapcsán – még az iskolák fűtése is szóba kerül...

„Az utóbbi esztendőök folyamán nagy áldozatokkal sikerült elérnem, hogy a szemléltető oktatás rendszeresítése érdekében mintegy 250 állami, községi és hitfelekezeti népiskolát vetítógépekkel és az I-VI. osztály tanítási anyagát teljesen felölelő diapositiv képsorozatokkal láthattam el. A szemléltető oktatásnak ez a legközvetlenebb módja mindenütt jól bevált a hatása kétségtelenül jelentkezni fog a felnövekedő nemzedékeknek magasabb képzettségében, az életre való felkészültségüknek fokozottságában. Újabban azt az ajánlatot kaptam, hogy a vallás-erkölcsi oktatás hatékonyabbá tétele végett ezen a téren is vezessem be a szemléltető oktatást, azáltal, hogy a vetítógéppel már rendelkező népiskolák részére szerezzem meg az Ó- és Újtestamentumnak 216 képből álló, színes kivitelű klasszikus diapositiv sorozatát, amelyet az illető vállalat Doré világhírű rajzai után készített. Mivel arra kell törekednünk, hogy a világháború erkölcsromboló hatásait, amelyek népünk lelkiületét is érintették, fokozott vallás-erkölcsös neveléssel egyensúlyozzuk, ebből a szempontból a szemléltető oktatásnak a vallás-erkölcsös tere kiterjesztése üdvös hatásúnak ígérkezik, s amennyiben a rendelkezésemre bocsátandó fedezethez mérten módomban álland, nem fogok a rendelésektől elzárkózni. Mielőtt azonban a hozzám érkezett ajánlat felől döntenék, elkerülhetetlenül szükségesnek látom, hogy e tervre nézve a Főtiszt. Egyházi Főhatóságok nagybecsű véleményét is meghallgassam.”¹²⁷

Nincs módomban részletes ismertetésre, de megemlíthetem, hogy érdekesek és tanulságosak a Görög Katolikus Szemle korabeli számainak tanügyi jellegű, pedagógiai témájú, illetve kifejezetten a hitoktatással kapcsolatos írásai.

Gazdag adalékot mutatnak a Felvidék és az Eperjes című folyóirat kateketikai jellegű munkái is. Szintén jelentek meg hitoktatással kapcsolatos írások a Görögkatolikus Élet, a Görögkatholikus Tudósító, a Görögkatholikus Hírlap és a Chrysostomos című újságokban.

4.9. Papnevelés

Az alapító bulla értelmében, az egyházmegyénkben a papnevelés és a papképzés biztosítására szemináriumot kell felállítani. A magyar kormány vállalja, az intézmény felállítását – hangsúlyozta a bulla. Ebbe bele tartozott a megfelelő épület – berendezéssel együtt -, valamint a tanárok és a növendékek ellátása.

¹²⁷ A m. kir. vallás- és közoktatásügyi Minisztertől, 57.808/1928. VIII.b.ü.o.

Sajnos az egyházmegyei szeminárium felállítására csak 38 év múlva került sor Dudás Miklós püspöksége idején, 1950-ben.

1912. június 8-án jelent meg az egyházmegyénk alapításáról rendelkező Christifideles Graeci bulla. Csak hónapok múlva, 1912. november 17-én adta ki Raphaelo Scapinelli bécsi nuncius a bulla végrehajtására vonatkozó dekrétumot. Ebben a Szentszéktől kapott felhatalmazás alapján Papp Antal munkácsi püspököt a hajdúdorogi egyházmegye apostoli kormányzójává nevezte ki.¹²⁸

Papp Antal az **ungvári szemináriumot** rendelkezésre bocsátotta a már a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékeinek tekinthető teológusok számára, tanulmányaik folytatására.

Az ungvári szemináriumban még Bacsinszky püspök korától – a XVIII. század végétől – fokozatosan bevezették a latin nyelvű oktatást. 1809-től latinul tanulták a filozófiát, a dogmatikát, a morálist, a pasztorálist és az egyházjogot. A többi tárgyat magyarul tanították kivéve a szertartásokat és az egyházi éneket, melyeket ószlávul tanulták a növendékek.

Az egyházi ének tanulására a kispapok heti három órát fordítottak, mely gyakorlatokba bekapcsolódtak a hajdúdorogi egyházmegye növendékei is.¹²⁹

Miklós püspök - székhely kérdésének megoldása után - Nyíregyházáról több ízben írt levelet a kultuszminiszterhez, hogy a bullában vállalt kötelezettségeik végrehajtását felgyorsítsa.

1914. december 3-án keltezett levelében először intéz levelet Jankovich Béla vallás – és közoktatásügyi miniszternek, a szeminárium felállításával kapcsolatban.¹³⁰

A megyéspüspök jelzi a kultuszkormányzatnak, hogy a bécsi nuncius többszöri érdeklődésére, az Apostoli Szentszéknek nem tudott kielégítő választ adni az intézmények építésével kapcsolatosan.

Bár Nyíregyháza város közgyűlése megszavazta a 250 ezer koronás építési segély kiutalását, az 500 négyszögöles telket az intézmények – papnevelőház, püspöki palota, hat kanonoki lakás - felállításához, de kormányzati jóváhagyás nélkül nem lehet belevágni az építkezésekbe. Legsürgetőbb mindezek közül a papnevelőház felállítása lenne. Miklós kéri levelében, hogy a kormányzat a helyszíni szemlék és a tárgyalások lebonyolítására küldjön egy műszaki és egy jogi megbízottat is. Pozitív elmozdulás az ügyben nem mutatkozott.

A Szentszék a hajdúdorogi egyházmegye hivatalos liturgikus nyelvét az ógörögöt tette. Ennek elsajátítására a papoknak és papnövendékeknek háromévi türelmi időt adott.

1915-ben kellett volna bevezetni az ógörög liturgikus nyelvet.

¹²⁸ Pirigy, I., *Papnevelésünk 1912-1950 között* in *Örökség és küldetés*, Nyíregyháza 2001, 83.

¹²⁹ Uo.

¹³⁰ GKPL 1674/1914.

Mivel tartottak a növendékek a tényleges bevezetéstől 1915. február 11-én levelet intéztek Miklósy István megyéspüspökhöz, melyben kérték, hogy az elrendelt görög nyelv tanulása miatt mentsék fel őket az ószláv és a rutén nyelv tanulása alól. Továbbá, hogy az egyházi éneket ne ószlávul, hanem magyarul tanulhassák, illetve a Rómából beszerzendő görög-latin nyelvű bibliákból az ószövetségi szentírás exegézisét ne ószláv, hanem latin nyelven tegyék magukévá.

A papnövendékek kérésük indoklásában kifejtették, mivel magyar egyházközségekben fognak szolgálatot teljesíteni, felesleges teherként rakódna rájuk az életben nem sok hasznát veendő rutén és ószláv nyelv elsajátítása.

Az idegen szöveggel való küszködésben - az egyházi ének tanulásában - nem tudnak kellő figyelmet fordítani a dallamra, így azt nem tudják megtanulni.

Dr. Szabó Simon, a papnevelő intézet rektora 1915. március 3-án, a hajdúdorogi főpásztorhoz írott levelében arról tájékoztatta a püspököt, hogy az ungvári teológián a szertartástan oktatása az előírások értelmében ószláv nyelven történik. Sok hajdúdorogi növendék még olvasni sem tudja az adott szöveget, nem hogy énekelni. Ezért arra kéri a megyéspüspököt, hogy az egyházi éneket ne ószlávul, hanem magyarul tanulják az I. és II. éves papnövendékek, valamint érdeklődik, hogy a III. és IV. éves növendékek rítustanítása hogyan történjék.

Miklósy püspök, 1915. december 8-án keltezett levelében úgy intézkedett, hogy a kispapok az éneket magyarul tanulják, s az ószlávot csakis annyira ismerjék, hogy a szentmise szövegét folyékonyan tudják olvasni, mivel a görög nyelvre való átmenet csak később lesz fogatosítható.¹³¹

A szertartástan és a görög nyelv oktatásának ügye továbbra is napirenden maradt.

Papp Antal munkácsi megyéspüspök 5525/1917. számú hivatalos levelében további kérdéseket tesz fel e tekintetben Miklósy püspöknek, de emellett megemlíti a szeminárium tanárainak felelősségtudatát is, főleg a görög nyelv oktatásával kapcsolatban, hiszen ez a hajdúdorogi egyházmegye hivatalos liturgikus nyelve.

Miklósy 1917. október 11-én kelt levelében leszögezi, hogy a hajdúdorogi egyházmegye kispapjainak a görög nyelvet csak oly mértékben kell elsajátítani, hogy a szentmise szövegét folyamatosan és tudatosan legyenek képesek olvasni. Ennek hiányában az egyházi rend szentségében nem részesülhetnek, nem szenteli fel őket pappá. Egyházmegyénk főpásztora azt javasolja levelében, hogy a legcélravezetőbb módszer az lenne, ha a papnövendékek heti egy-két órában hangosan olvasnák a miseszöveget, egybevetve annak magyar fordításával,

¹³¹ GKPL 3933/1916.

hogy azt jól megértsék, továbbá a szaktanár adja meg a növendékek számára egyúttal a legszükségesebb nyelvtani magyarázatot is. Az ordinárius javasolja szintén, hogy a tanulásban a gyengébbeknek segítsenek a jobb képességűek. A görög nyelv ilyen mértékű ismerete teljesen elegendő.

A breviárium végzése, vagyis a zsolozsmázás csak az egyházi rend szentségének felvétele után esedékes. Azaz a breviárium görög szövegének ismerete nem is lehet a papszentelés feltétele, hiszen a tanári kar is jól tudhatja, hogy görög szövegű imakönyvek kiadása ez idő szerint teljesen lehetetlen.

Végül a püspök levelében hangsúlyozza, hogy a IV. éves papnövendékek rítus-oktatására vonatkozóan az a kívánsága, hogy a növendékek az egyes imákat, így a proskomidia szövegét, az áldozás előtti, a gyónás előtti és utáni imákat, tanulják meg kívülről anyanyelvükön.¹³²

Az első világháború után hónapokon keresztül Kárpátalján el sem tudták képzelni, hogy a területet elcsatolják Magyarországtól. 1918. november 24-én az ungvári görög katolikus papok és szerzetesek Papp Antal megyéspüspök beleegyezésével megalapították a Papi Tanácsot. E szervezet programjai is azt bizonyítják, hogy a tanács tagjai meg voltak győződve arról, hogy Kárpátalja továbbra is Magyarországhoz fog tartozni. Így a többi között azt kívánták, hogy a budapesti egyetem hittudományi karán szervezzenek keleti apologetikus, továbbá keleti egyházjog és rítustanszéket, és ezekre a tanszékekre görög katolikus professzorokat nevezzenek ki. A Központi Szemináriumban az egyik prefektus görög katolikus legyen, s hogy a görög katolikusok papi tanácsa egy referens által képviselve legyen a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban.¹³³

Az országhatárok és a politikai körülmények megváltozásával ezekből semmi sem valósulhatott meg.

Trianon után nem maradt az ország területén görög katolikus papnevelő intézet sem. Ekkor fogadta be a görög katolikus szeminaristákat Csernoch prímás Esztergomba, más római katolikus egyházmegyéből származó növendékekkel együtt. Így egyházmegyénk növendékei 1919/20-as tanévet már az **esztergomi szemináriumban** kezdték el.

Prímási Levéltárban végzett kutatásaim alapján bizonyítható, hogy a római katolikusokkal való együttképzés bár nem valósult meg korábban, de volt rá törekvés Csernoch prímás részéről, hogy római katolikus fenntartású kollégiumban legyenek elszállásolva a hajdúdorogi egyházmegye kispapjai. 1916. június 30-án kelt levelében a bíboros hosszan taglalja, hogy a

¹³² GKPL szám nélkül, 1917. október 11.

¹³³ Görögkatolikus Szemle, 1918. november 24-i szám. Ungvár.

hajdúdorogi papnövendékek elhelyezését a budapesti Szent Imre Kollégiumban miért tartaná felettebb kívánatosnak.

„... Ezen egyházmegyei papnevelő- intézet felépítésének végleges megoldásáig Méltóságod figyelmébe ajánlom azt a körülményt, hogy a Szent Imre- kollegium pesti házában ezidőszerint a háborús viszonyok miatt a főiskolai hallgatók száma erősen megfogyatkozott, úgy hogy ottan a hajdúdorogi egyházmegye növendékpapjai nagyobb nehézség nélkül elhelyezhetők volnának. Értesülésem szerint a nevezett collegium vezetősége is lehetségesnek látja, hogy a vezetésére bizott collegium megfelelő részét Méltóságod növendékei részére az intézet többi helyiségeitől elzárva, kápolnával és a szükséges előljárói lakásokkal együtt átengedhesse.”¹³⁴

Válaszában Miklósy taglalja, hogy a görög nyelv tanulását inkább látja megvalósíthatónak Ungváron, „a görög rítus szellemében”, mint Budapesten. Bár, mint írja az ő ötlete volt korábban kispapjai pesti elhelyezésének gondolata, de nincsen olyan alkalmas papja, akire a pesti szeminárium vezetését rábízhatná. Csak is akkor szeretné elhozni Ungvárról kispapjait, ha székhelyén – Nyíregyházán – felépülne a papnevelőház „s a növendékek saját főpásztoruk közvetlen felügyelete alá kerülnek”.¹³⁵

A kispapokat Ungvárról Esztergomba – mint fentebb említettem – nem az új papnevelőház elkészülte miatt kellett elhozni, hanem a trianoni határok meghúzása miatt.

Miklósy István püspök 1920. április 20-án írt levelében arra kérte a kultuszkormányzatot, hogy az osztrák-magyar bank nyíregyházi palotáját – ami jelenleg aránylag kis áldozattal megszerezhető – vásárolja meg a papnevelő intézet számára.¹³⁶

Vass József kultuszminiszter az ügyet a kormány elé terjesztette. A pénzügyminiszter 33936/920 III. fő szám alatt kelt átirata szerint, nem illetékesek ezen ügyben eljárni, azaz hogy egy egyházmegye és egy bank közötti ingatlanszerzésbe nem tisztük belefolyni.¹³⁷

Végül Vass József miniszter, a szeminárium felállításának ügyében szakvéleményt kért Csernoch János hercegprímástól.

1920. december 11-én keltezett levelében a bíboros továbbra is fenntartja azon véleményét, hogy a hajdúdorogi növendékek elhelyezése Esztergomban biztosított. Sőt kívánatosnak tartja, hogy a latin rítusúakkal nevelődjenek a keleti szertartásúak, mert így növekedhet a szolidaritás a két rítus között s „a görög katolikus magyar papság szellemi nívója

¹³⁴ PL 3344/1916.

¹³⁵ Uo.

¹³⁶ GKPL 326/1920.

¹³⁷ Uo.

emelkedhet.”¹³⁸ Továbbá megemlíti azt is, hogy egy minimális földbirtokhoz kellene jutni a hajdúdorogi püspököt, így az állam vállairól le lehetne venni eltartásuk költségeit. Csernoch bíboros a görög katolikus szeminárium felállítását tehát nem támogatta, egyrészt a trianoni határok miatti kispapi létszám megcsappanása miatt (A trianoni békével a Dunától és az Ipolytól északra fekvő egyházközségeket Csehszlovákiához csatolták. A főegyházmegye magyarországi részén mindössze 88 plébánia maradt.), másrészt erről tanúskodik a kultuskormányzatnak 1920. december 13-án írt újabb levele is.

Ezen megnyilatkozásában újfent hangsúlyozza, hogy „a magyar kormány először a hajdúdorogi egyházmegye központi kormányzására szükséges épületekről gondoskodik. A papnövelde ügyének jobb időkre halasztása nem válik az ügy kárára.”¹³⁹

Az egyházmegyei papnevelde felállítása már csak azért sem állhatott Csernoch hercegprímás elképzeléseinek homlokterébe, mivel az érsek-metropolitát a világháború végén keményen támadták Ungváron. Azzal vádolták, hogy ő erőltette az egyházmegyénkre a Gergely-naptár bevezetését és a cyrill betűk eltörlését, amivel hozzájárult a hívek lelki békéjének feldúlásához. Azt is felemlítették, hogy sem ő, sem elődei a görög katolikusokat nem védték meg a méltatlan támadásoktól, őket semmiben sem támogatták. Éppen ezért azt javasolták, hogy a munkácsi, az eperjesi, a körösi és a hajdúdorogi egyházmegyék az illetékes helyen eszközöljék ki egy külön görög katolikus érseki tartomány megszervezését.¹⁴⁰

Vass József kultuszminiszter magáévá tette a prímás véleményét, s javaslatának megfelelően az ország nehéz anyagi helyzetére hivatkozva a görög katolikus szeminárium ügyét levette a napirendről. Ígéretet tett viszont arra, hogy Esztergomban a görög szertartástan oktatására külön tanárt alkalmaznak, akinek fizetéséről az állam gondoskodik.¹⁴¹ Esztergomban azonban nem került sor rítus-oktatásra.

A bizánci szertartást szinte alig ismerő papnövendékek számára Miklósy püspök rítustanfolyamot szervezett.

1922. szeptemberében tartották az első ilyen tanfolyamot, Máriapócon, ahol négy tanulmányvégzett papnövendék tett szertartási vizsgát igen jó eredménnyel.¹⁴²

Az esztergomi évek alatt a teológusok nem tudták megismerni bizánci szertartásunkat, nem lévén rítustanár.

¹³⁸ PL 2898/1920.

¹³⁹ PL 2995/1920.

¹⁴⁰ Görögkatolikus Szemle 1918. október 27., november 10. és december 1-i, 43., 45., 48. száma

¹⁴¹ PL 3556/1921.

¹⁴² Görögkatolikus Tudósító 1922. II. szept. 24., 30. száma

Jól illusztrálja ezen igényüket a kispapoknak, 1924. áprilisában keltezett levelük, melyben alázatosan kérik megyéspüspöküket, hogy a húsvéti liturgia végzésére küldje el hozzájuk Szemerszky Miron bazilita atyát. Miklósy püspök válaszában leszögezi – jelezve ezzel kiszolgáltatott helyzetét -, hogy semmi biztosítékot nem lát arra nézve, hogy akár Szemerszky atya, akár bármely más áldozópapja Esztergomban „szíves fogadtatásra” találna.¹⁴³

Az egyházmegyei szeminárium felállításával kapcsolatban érdekes momentum 1927-ből az a levél, melyet dr. Bencs Kálmán nyíregyházi polgármesternek címzett az oktatási tárca. Ezen levélből kirajzolódik, hogy a Nyíregyháza város által ígért 500 négyszögöles telek, valamint a megépítéshez előirányzott 250 ezer koronás készpénz a várostól még nem került sem egy összegben, sem részletekben folyósításra. A minisztériumi tisztviselő leszögezi, a háború sújtotta ország anyagi szempontból igen rosszul áll, ezért a korábban Nyíregyháza által felajánlott készpénz – a 250 ezer korona – képezi az építési munkálatok jelentős hányadát.¹⁴⁴

Az oktatási államtitkár egyúttal kikéri Serédi Jusztinián bíboros véleményét a papnevelde felállításával és építésének finanszírozásával kapcsolatban is. Serédi válaszában leszögezi, hogy mind az építést, mind a polgármesternek írt levelet helyesli, az ügy meggyorsítását felette üdvözli.¹⁴⁵

Serédi bíboros válasza – tudniillik mihamarabb épüljön fel a papnevelőház - már magában hordozta annak a fordulatnak megvalósulását, mely papnevelésünk történetében 1928-ban következett be.

Halmos Ignác, az esztergomi szeminárium rektora 1928. július 10-én kelt levelében megküldte Miklósy püspöknek az egyházmegye papnövendékeire vonatkozó, szokásos tanévvégi információt. Emellett Serédi Jusztinián megbízásából értesíti a főpásztort, hogy „öminenciája többé nem hajlandó intézetébe más megyebeli új növendékeket befogadni.”

Vagyis az Esztergomban tanuló görög katolikus papnövendékek ott még befejezhetik tanulmányukat, de újabb növendékeket már nem vesznek fel.

Megyéspüspökünk, 1928. augusztus 8-án levélben fordult primásához, melyben kéri, hogy korábbi leiratában közölt elhatározását legalább részben függessze fel a hajdúdorogi egyházmegye papnövendékeivel szemben, mivel „Főmagasságodnak e rendelete következtében egyházmegyém a legnagyobb zavarba jutott, mert növendékpapjaimat neveltetni képtelen vagyok.”¹⁴⁶

¹⁴³ GKPL 859/1924.

¹⁴⁴ PL 391/1928.

¹⁴⁵ Uo.

¹⁴⁶ GKPL 1476/1928.

Indoklásában Miklósy püspök leszögezi, hogy Ő egyházmegyéje alapítása óta számos alkalommal szorgalmazta a papnevelő intézet felállítását a kormányzatnál, de erre a háború miatt nem kerülhetett sor. A háború és a forradalmak után – 1920-tól – próbálta a kultuskormányzatnál elérni, hogy a papnevelde számára vásárolják meg az osztrák-magyar bank nyíregyházi palotáját. A magyar kormány, kérését hajlandó lett volna teljesíteni.

A szeminárium létesítésének kérdését a magyar kormány jóindulatú törekvéseivel szemben Serédi bíboros hivatali elődje akadályozta meg azzal, hogy a kultuszminiszternek a szóban forgó kérdés napirendről való levételét indítványozta. Emellett Csernoch bíboros a kispapok ügyét esztergomi nevelésükkel megoldottnak tekintette.

Mindezekkel összevetve arra kéri Serédi bíborost Miklósy főpásztor, hogy maradjanak növendékei Esztergomban, illetve befolyásával működjön közre a kormányznál egyházmegyei papnevelde felállításáért. Serédi prímás, 1928. augusztus 24-én keltezett válaszában közli, hogy nincs módjában „a viszonyok kényszerítő hatása alatt” kiadott rendelkezését megváltoztatni. Arra hivatkozik, hogy a szemináriumi tanmenet 1 évvel való kibővítése és a budapesti állásszervezések azt eredményezték, hogy az esztergomi szemináriumot teljesen egyházmegyei szükségletre kell lefoglalnia.¹⁴⁷

Megyéspüspökünk 1928. augusztus 28-án levélben fordul Klebelsberg Kunó kultuszminiszterhez, melyben segítségét kéri a kialakult helyzetben, a három, újonnan felvett papnövendék elhelyezésének ügyében. Előbb a Központi Szemináriumot jelöli meg kérésében a főpásztor, majd ha ott nincsen hely akkor valamelyik pesti internátust, hogy tanulmányaikat a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán végezhessék.¹⁴⁸

Helyhiányra hivatkozva sem a Központi Szemináriumban, sem a pesti Szent Imre Kollégiumban sem tudtak helyet biztosítani a növendékeknek.

Végül a tanév kezdete előtt a **budai Szent Imre Kollégiumban**, dr. Tiefenthaler József pápai prelátus volt hajlandó elszállásolni – egy évre - a három kispapot.

A kollégium igazgatója közölte, hogy ő mint a bécsi Pázmáneum egykori spirituálisa, törődni fog azzal, hogy „fiai kispapi lelki életet éljenek.”¹⁴⁹

Tiefenthaler 1929. május végén levelet intéz a Hajdúdorogi Egyházmegyei Hatósághoz, melyben közli, hogy csakis egy évre tudta elszállásolni a 3 papnövendéket, mellyel mind az egyházmegyéneknek, mind az oktatási tárcának szívességet kívánt gyakorolni. De a budai Szent Imre Kollégium világi fiatalok számára épült és így „nem nyújtja azt a légkört, melyre

¹⁴⁷ GKPL 1597/1928.

¹⁴⁸ Uo.

¹⁴⁹ GKPL 1699/1928.

egy papnövendéknek van szüksége, sem pedig nem tud spirituális – értem papi – nevelésről gondoskodni.”¹⁵⁰

Az egyházmegyében elterjedt az a hír, hogy 1929-ben nem is lesz konkurzus, a püspök a következő évre nem vesz fel papnövendéket.

A papnevelés bizonytalansága és válsága az egyházmegyét mélységes aggodalommal töltötte el, s a papképzés kérdésének megoldására egyházmegyei szinten számos próbálkozás született. Így a hajdúdorogi esperesi kerület 1929. május 25-én, Újfehértón tartott gyűlésén felvetődött - a lelkészek között - annak a lehetőségnek a gondolata, hogy egy egyházmegyei internátust kellene létrehozni Budapesten, ahol a növendékek 2-3 felszentelt pap vezetése alatt élnének. Itt tanulnák meg a rítust, az egyetem hittudományi karán pedig a teológiát.¹⁵¹

Miklós püspök a kilátástalan helyzet ellenére a kispapok felvételijét mégis megtartotta.

Főpásztorunk elfogadva Tiefenthaler igazgató érveit, 1929. június 14-én levelet írt Klebelsberg miniszterhez. Ebben előadta, hogy az elmúlt tanévben növendékpapjai 3 intézményben voltak: Esztergomban, a Központi Szemináriumban és a budai Szent Imre Kollégiumban. A következő tanévben viszont az esztergomi és a budai lehetőségek már nem lesznek adottak.

„Papnevelőházunk felépítésének halogatása – írja a püspök – immár odajuttatta egyházmegyém, hogy részére a papképzés, mely mostanáig is idegen papnevelőházakban céljának csak félig felelt meg lehetetlenné vált.”

Miklós kérte a minisztert, hogy az 1929/1930-as tanévtől tegye lehetővé, hogy a Központi Szemináriumban tanulhasson a jelenlegi két növendék mellett még hat görög katolikus papnövendék, a nyíregyházi papnevelőház felépítéséig.

Ezen felvetéséből is látszik, hogy mennyire azt hitte Miklós, hogy pár éven belül megvalósul az önálló egyházmegyei szeminárium.

A miniszter 1929. július 29-én válaszolt a püspöknek. Közölte, hogy a hercegprímás, előterjesztésére hozzájárult, kérésének teljesítéséhez, ha a „**Központi Szeminárium** a görög katolikus papnövendékek befogadására más „egyházmegyék jogigényeinek sérelme nélkül férőhellyel rendelkezik.”¹⁵²

Leszögezte továbbá a miniszter, hogy „a jövőben nagyobb létszámot már külön fizetés ellenében sem lehet engedélyezni, mert a többi egyházmegyék részéről joggal kifogásoltatnék az, ha a hajdúdorogi növendékek ily nagy számának lehetővé tétetnék az egyetemi képzés.”

¹⁵⁰ GKPL 1516/1929.

¹⁵¹ GKPL 1388/1929.

¹⁵² Uo.

Felhívja arra is a megyéspüspök figyelmét, hogy görög katolikus kispapok képzésére lehetőség nyílhat a római Szent Atanáz görög kollégiumban is, ahol a tartásdíjak nem magasabbak a budapestinél. Kéri továbbá a püspököt, hogy lépjen érintkezésbe a Központi Szeminárium elöljáróságával, majd közölje a minisztériummal, hány hajdúdorogi egyházmegyes növendék nevelkedik ott.¹⁵³

Augusztus 16-án, Miklósy levelet intézett Ernszt Sándorhoz, a Központi Szeminárium rektorához. A levélből kiderül, mennyire kiszolgáltatott volt papképzésünk jövője. „Méltóságod nagybecsű intézkedésétől függ – írja Miklósy – hogy egyházmegyéim papképzésének ügye bár ideiglenesen, mindamellet megnyugtató megoldáshoz jusson.”¹⁵⁴

Augusztus 19-én válaszában Ernszt rektor 6 papnövendék felvételéről tájékoztatta Miklósyt, aki augusztus 27-én értesítette a kultusz-kormányzatot a rektor döntéséről, valamint kérte, hogy a tartásdíjat közvetlenül a Központi Szemináriumba utalják át.¹⁵⁵

Miklósy tovább folytatta tárgyalásait a kultuszminiszterrel. Ezek eredményeképpen a hercegprímás támogatásával az egyházmegye valamennyi papnövendéke – köztük az Esztergomban az utolsó évfolyamot végző hét növendék is – 1930/1931-es tanévre a Központi Szemináriumba került.

Ami nem valósult meg Esztergomban – a rítusoktatás tekintetében – az Budapesten már 1906 óta volt valóság. Ezen órákat a Rózsák terei templom segédlelkésze Dr. Krajnyák Gábor tartotta. Növendékeink ebben a templomban vettek részt a vasár- és ünnepnap-i istentiszteleteken, beleértve a vecsernyéket és az utrenyéket is.

Látszólag papnevelésünk ügye megoldottnak tűnhetett, de a Központi Szeminárium sok előnye mellett hátrányokkal is bírt.

Ezen intézmény jelentős anyagi alapokkal rendelkezett. Összehasonlítva egyházmegyénk anyagi lehetőségeit a szemináriuméval komoly különbségek fedezhetők fel. Míg a hajdúdorogi püspökségnek mindössze 824 katasztrális hold birtoka volt, addig a Központi Papnevelő Intézetnek 8.594 katasztrális hold földbirtoka volt.¹⁵⁶

Ezért is tűnik irreálisan magasnak az a követelmény, amit a szeminárium papnövendékeinek befogadásakor velünk szemben támasztott.

A magyar állam a papnevelésnek évente 24 ezer pengőt utalt át teológusaink neveltetési költségeinek fedezésére. Ez mindösszesen 16 kispap neveltetési költségeit fedezte.

¹⁵³ GKPL 1575/1929.

¹⁵⁴ Uo.

¹⁵⁵ GKPL 2059/1929.

¹⁵⁶ Gergely, J., *A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945*, Budapest 1997, 298-299.

Ezekben az években egy római katolikus segédlelkész évi állami kongruája 700 pengő volt. Ezzel szemben a Központi egyetlen növendékünk után bő kilenc hónapra 1.500 pengőt kért. Saját, egyházmegyei szeminárium, - ha lett volna - híveink természetbeni adományaikkal ebből az összegből 35-40 kispapot tudott volna nevelni.

Püspökünk keze ekkortájt erősen kötve volt, s így az évi többtucat jelentkezőből csak kettőt, hármat, jobbesetben négyet vehetett fel. Mivel egyetemi szintű volt a képzés, ezért főpásztorunk a konkurzuson jeles érettségi bizonyítvánnyal bírók közül választhatott. Ebben persze meg volt az a veszély is, hogy aki gyengébb tanulmányi eredményt tudott felmutatni, papi elhivatottsága ellenére is kiesett a felvételi rostán.

Sajnos az utánpótlás alacsony száma miatt, egyházmegyénkben súlyos problémák jelentkeztek. Az elhunyt papok helyét még csak fel lehetett tölteni, de új szolgálati helyek létrehozásáról szó sem lehetett.

Számos, igen nagy lélekszámú egyházközségben egy, vagy esetleg két pap működött, akik képtelenek voltak azt a lelki ellátást biztosítani, amit híveink igényeltek volna.

A hívek lelki igényeinek megfelelő, valamint a rendszeres lelkipásztori szolgálat hiánya következtében sokan elhidegültek szertartásainktól, sőt el is hagyták azt.

Jól látszik, hogy a papnevelés viszontagságai hány és hány helyre képződtek le akár egyházmegyei akár lelkipásztori területekre. Ilyen körülmények között nehezen lehetett öntudatos, szertartásukhoz hűen ragaszkodó görög katolikus értelmiségi réteget nevelni.¹⁵⁷

Papnevelésünkkel kapcsolatosan megemlítendő még egy igen csak rövid ideig tartó epizód, a **szegei papnevelés** ügye. Gattfelder Gyula csanádi püspök 1923-ban kénytelen volt elhagyni székhelyét, Temesvárt. Szegedre költözött át, s innen kormányozta a Csanádi Egyházmegye 31, Magyarországon maradt plébániáját.

Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter – aki nem melleleg Szeged városának meghatározó országgyűlési képviselője volt – szíven viselte Tisza-parti, szűkebb pátriájának kulturális fejlesztését. Ezen céltól vezérelve - 1927-től - 3 év alatt beépítette a fogadalmi templom körüli teret, felépítette a püspöki széklakot, a papnevelő intézetet és a Szent Imre Kollégiumot. Eme építkezések ékes bizonyítékai annak, hogy a nyíregyházi szeminárium felépítésének nem, vagy nem csak anyagi természetű okai voltak.

Klebelsberg Kunónak az volt az elképzelése – mivel tudta jól az éveken át Miklósy püspökkel történt levélváltásokból – hogy a papnevelés szempontjából hányatott sorsú hajdúdorogi egyházmegye papnövendékeit majd a szegei szemináriumban fogja elhelyezni.

¹⁵⁷ Pirigy, *Papnevelésünk 1912-1950 között* in *Örökség és küldetés*, 95.

A szegedi egyetemen külön görög katolikus fakultás felállításával szerette volna biztosítani a kispapok tanulmányi lehetőségeit.

Ám főpásztorunk Miklósy István a kezdetektől azon meggyőződésének adott hangot, hogy az egyházmegyei papnevelő intézetnek – pláne egy görög katolikus egyházmegyéről lévén szó – a püspökség székhelyén van a helye.

Döntését az Egyházmegyei Szentszék előtt is kifejtette mondván: „Ha a szegedi megoldáshoz hozzájárultam volna, akkor végleg le kellett volna tennünk arról, hogy saját szemináriumunk legyen. Ahol a püspök székel, ott kell lennie a papnevelő háznak is. Ha ez az idő nem alkalmas arra, hogy jogainkat érvényesítsük, majd jön más idő, más emberek, jogainkat nem szabad feladnunk.”¹⁵⁸

Ismeretes, hogy Miklósy püspöksége idején nem valósulhatott meg az egyházmegyei szeminárium kívánalma. Az intézmények – így a papnevelőház - kifejlesztését a kormányok húzták, halasztották. Ennek nemcsak objektív okai voltak – háború, forradalmak – hanem egészen más természetű körülmények is közrejátszottak abban.

Elsősorban az a tény, hogy a trianoni békével az országban a görög katolikusok létszáma, s ezzel együtt társadalmi súlya is alaposan megcsappant. Másrészt a halogatáshoz hozzájárult – igen jelentős mértékben – Miklósy püspök politikai magatartása, hovatartozása. Püspökünk legitimista, s királpárti volt, mely nézetét úton-útfélen hangoztatta is.

Jól illusztrálja ezt, ami 1918. október 23-án történt. IV. Károly király a Debreceni Tudományegyetem új épületének felavatására Debrecenbe érkezett. Miklósy püspök nem kapott meghívást a fogadásra. Ezt ő sértőnek találta, s a kabinetiroda főnökétől kért segítséget, hogy hódolatát tehesse a király előtt. Az intézkedés után a debreceni rendezőség csak annyit akart megengedni, hogy a görög katolikus püspök csendes tagként vegyen részt a gróf Széchenyi Miklós nagyváradi római katolikus püspök vezette közös katolikus küldöttségben. Végül sikerült elérnie, hogy külön görög katolikus küldöttség élén köszönthette a királyt: „Fogadalmat teszek Felséged királyi trónja előtt, hogy hűségünket múltunkhoz híven a jövőben is megőrizzük.”¹⁵⁹

A Ferenc József vezette, nagy Monarchia békebeli jólétének átélőjének tartotta magát, s milliókkal együtt – tévesen – azt a jólétet a Habsburg dinasztia országlásának tulajdonította.

IV. Károly király kétszer is megkísérelte hazánkban a vesztes első világháború után a királyi trón visszaszerzését. Az antant tiltakozott a királyi visszatérés ellen.

¹⁵⁸ Cselényi, *Miklósy püspök emlékezete* 7.

¹⁵⁹ Uo.

A második sikertelen kísérlet után IV. Károly és felesége Zita királyné a kormánycsapatok fogságába kerültek. A kormány a tihanyi apátságba vitte őket. A királyt a kormány megbízásából felkereste Csernoch János hercegrímás és rá akarta bírni, hogy mondjon le.

A katolikus püspökök általában megbékéltek a protestáns Horthy Miklós kormányzóval. A magyar katolikus egyház beilleszkedett a Horthy rendszerbe. Ezzel szemben Miklósy püspök az ország politikai vezetőitől, magától a kormányzótól is, a király hazahívását követelte. Ennek a magyar görög katolikusok számára rendkívül hátrányos következményei lettek.

1932-ben, Gömbös Gyula akkori új miniszterelnök, köztudomásúan a Habsburg-ellenes szabad királyválasztók vezére, mint az ország többi püspökeinél, Miklósy püspöknél is megtisztelő látogatást tett. A püspöki székház falai között kérdezte meg a főpásztort, hogy mit adjon az egyházmegyének. Miklósy püspök azt felelte: „Előbb hozza vissza a királyt!” – Ennek nincs ugyan nyoma az aktákban, de jelenvolt fültanuktól többször is halottam.¹⁶⁰

A saját szeminárium ügye Miklósy püspök úr életében többé nem is került elő komolyan.

5. UTOLSÓ ÉVEI ÉS HALÁLA

Miklósy püspök életének utolsó éveit csendesen töltötte, mint az élet viszontagságaiban megtört, fáradt öregember. Szívesen üldögélt szép napos időben azon a helyen, ahol később – már Dudás Miklós püspöksége idején – a kispapok tantermeikhez vonultak. A segédlelkészi kiskertben örömmel nézte és simogatta a káplánok gyermekeit, akik éppen ott játszottak.¹⁶¹

Talán túlságosan is idilli képet festenek Miklósy püspök idős napjairól a fenti mondatok, de biztos, hogy az általa választott püspöki jelmondat – „Kitartásban a siker” – egész főpásztori működésére igaz volt. Kitartása, elvhűsége, munkabírása, szívóssága, megtörhetetlen jelleme az utókornak – számunkra - is példát mutat. Hitt abban, hogy az őt körülvevő, embert próbáló történelmi körülmények ellenére is, van értelme a munkájának, fáradozásainak, s nem melleleg lerakja egy frissen alapított egyházmegye fundamentumait.

„<<Kitartásban a siker.>> Ez az én püspöki jeligém. Az őskereszténység élet-halál küzdelmére s gör. kath. magyarságunk évezredes viszontagságaira gondoltam e jelige megválasztásánál, amikor püspöki széket elfoglaltam. Kérlek mindannyiótokat, Krisztusban igen kedvelt Fiaim, tegyétek magatokévá jelmondatomat. Merítetek erőt s ihletet

¹⁶⁰ Cselényi, Miklósy püspök emlékezete 7.

¹⁶¹ Op. ult. cit. 10.

szeplőtelen multunkból, melyet mindenkor a hithűség s honszeretet dicsfénye övezett. Buzdítások hivatkozott további kitartásra: a hithűségben és hazaszeretben.”¹⁶²

Tántoríthatatlan elvhűségét tartotta példaadónak köszöntésében a Görögkatolikus Élet c. újság, amikor 1937. augusztusában néhai főpásztorunk betöltötte 80. életévét. A nyilvános ünneplést, akárcsak 70. születésnapján most is elutasította, mondván „a magas kor nem érdem, hanem a Gondviselés ajándéka, amit nem ünnepelni, hanem megköszönni kell.”¹⁶³

Október 28-án csütörtökön a megszokott kerékvágásban telt Miklósy püspök napja. Aktákat rendezett, vendégeket fogadott, sétált, s mind az ebédnél, s mind a vacsoránál jókedvűnek látszott. Ám aznap este 11 óra körül szólt inasának, hogy a szíve ki akar szakadni, s jött is az első szívroham.

Orvosát – Korompay Károly igazgató-főorvost - Sereghy László kanonok, irodaigazgató hozta el, aki rögtön szíverősítő injekciót adott a gyengélkedő püspöknek.

Ezt követően jobban érezte magát Miklósy, s meg is gyónt Sereghy kanonoknak és felvette a betegek kenetét. Majd éjjel körül ismét rosszabbra fordult az állapota, s éjjel után 5 perccel szíve megszűnt dobogni.

A püspöki palotában ravatalozták fel üveg fedeles koporsóban. Özönlöttek a részvét táviratok, még vasárnap is, amikor aznap este átvitték a koporsót a templomba.

A hétfői gyászszertartásra a kormány részéről dr. Stolpa József államtitkár érkezett, s képviseltette magát a felsőház, a képviselőház, a környékbeli egyházmegyék, a vármegye, a város, a MAGOSZ, MAGNOSZ, Domján Elek evangélikus püspök, a protestáns felekezetek.

A temetési beszédet –melyet többek között 123 áldozópap hallgatott – Bányay Jenő nagyprépost mondta. Kiemelte homíliájában, hogy az elhunyt főpásztor egész életpéldájával azt mutatta meg, hogyan kell egyé forrasztani a két legszentebb érzelmeket, a vallásosságot és a hazafiságot.

A megyéspüspököt a Nyíregyháza város által adományozott díszsírhelyen helyezték nyugovóra.¹⁶⁴

Az egyik nekrológ szerint az elhunyt főpásztor kinevezésének 25. évfordulójára szándékozott komoly alapítványokat tenni, azonban váratlanul és végrendelet nélkül hunyt el.

210 ezer pengő maradt utána. Szavahihető tanúk szerint ezt az összeget a nyíregyházi templom nagyobbítására szánta. Mivel végrendelet nélkül távozott az élők sorából, így az

¹⁶² GKPL 1708/1922.

¹⁶³ Görögkatolikus Élet I. 8-9 (1937) 1. – augusztus-szeptember.

¹⁶⁴ Görögkatolikus Élet I. 11 (1937) 2-3. – november.

egyházmegye a 210 ezer pengő egyharmadával számolhatott, melyet 1938-ban a püspöki székház tatarozására fordítottak.¹⁶⁵

Istenben boldogult István püspök atyánknak legyen örök emléke és boldog nyugalma!

6. ÖSSZEGZÉS

Az 1912-ben alapított Hajdúdorogi Görög Katolikus Egyházmegye első püspöke – Miklósy István – a Zemplén megyei Rákócson született 1857. augusztus 22-én. Teológiai tanulmányait Ungváron, majd Budapesten végezte.

Pásztélyi, munkácsi püspök szentelte pappá 1884. áprilisában. Szentelése után Ungváron szolgált püspöki titkárként, majd 1894-ben Sátoraljaújhelyre került az első és egyben utolsó parókiájára, ahol 19 évet szolgált.

Eközben - 1907-ben - zempléni főesperessé nevezték ki és megkapta a Ferenc József-rend lovagkeresztjét. A város és a megye számos posztján fáradozott a közjő előmozdításán.

Ferenc József király 1913. április 21-én nevezte ki görög katolikus egyházmegyénk első püspökévé.

1913. október 5-én, Hajdúdorogon – 136 áldozópapja jelenlétében – történt püspökszentelése. Előbb Debrecenben, majd az ellene irányult sikertelen bombamerénylet után – 1914-szeptemberétől - Nyíregyházán rendezte be püspöki székhelyét.

Rendkívül nehéz, embert próbáló időkben kezdte meg püspöki szolgálatát. Az első világháború kitörése és az azt követő szegény évek rányomták bélyegüket az intézmények felállításának sikertelenségére. Bár nagyon szeretett volna saját egyházmegyei szemináriumot alapítani, de egyrészt a történelmi körülmények, másrészt politikai meggyőződése – királpártisága miatt – nem élvezte a magyar kormány támogatását ez irányú törekvésében.

Sikerült azonban az Apostoli Szentszék hallgatólagos beleegyezésével elérnie, hogy a magyar ajkú görög katolikus hívek népnyelven, s nem az egyházmegyét alapító bulla értelmében ógörögül kelljen végezni a szertartásokat.

Az elavult Julián-naptár helyett, egyházmegyéjében bevezetette a modern Gergely-naptárat.

Egész püspöki működését elveihez való hűség és ragaszkodás valamint a hazaszeretet jellemezte.

¹⁶⁵ Cselényi, *Miklósy püspök emlékezete* 10.

Püspöki jelmondata: „Kitartásban a siker” valóban egész életére érvényes volt, amikor nagyon nehéz történelmi korszakban - szinte a semmiből - sikerült egyházkormányzatát elindítani és megszilárdítani.

Élete utolsó éveiben, megkeseredett aggastyánként élte mindennapjait. 1937. október 29-én hunyt el Nyíregyházán, ahol el is temették 123 áldozópapja jelenlétében. Búcsúztatóján, Bányai Jenő nagyprépost mondta a következőket: „Nemcsak fényes püspöki koronát viselt, hanem osztályrészül jutott neki a szenvedések töviskoronája is.”

7. ZUSAMMENFASSUNG

Der erste Bischof der im Jahre 1912 gegründeten Hajdúdoroger Griechisch-Katholischen Eparchie, István Miklósy, ist im Jahre 1857 am 22 August im Komitat Zemplén in Rakócz geboren. Seine Theologiestudien hat er in Ungvár und in Budapest vollgebracht und absolviert.

Von Bischof Pásztélyi wurde er im April 1884 zum Priester geweiht. Nach seiner Priesterweihe diente er als Sekretär des Bischofes in Ungvár, demnach wurde er auf die – in seinem Leben erste und zugleich einzige - Pfarrei Sátoraljaújhely versetzt, wo er 19 Jahre lang als Pfarrer arbeitete.

Inzwischen wurde er im Jahre 1907 zum Dekan ernannt und er erhielt das Ritterkreuz des Ordens Franz Josef. Als Träger von zahlreichen Ämtern in der Stadt und in dem Komitat bestrebte er die Förderung des Gemeinwohles.

Der König Franz Josef ernannte er ihn am 21. April 1913. zum Bischof unserer griechisch-katholischen Eparchie.

Seine Bischofweihe wurde in Hajdúdorog am 5. Oktober 1913 mit 136 Priestern gefeiert. Zuerst in Debrecen, dann nach dem erfolglosen gegen ihn ausgeführten Bombenattentat wurde seine Residenz ab September 1914 in Nyíregyháza eingerichtet.

Seinen bischöflichen Dienst begann er in einem besonders schwierigen und viele Probe stellenden Zeitalter. Der Ausbruch des ersten Weltkrieges und die darauffolgenden Jahren der großen Armut prägten stark die Erfolglosigkeit der geplanten Errichtung der Institute. Obwohl er ein eigenes Priesterseminar der Eparchie gründen wollte, wegen der damaligen geschichtlichen Umstände und auch wegen seiner politischen Stellungnahme als Royalist, bekam er von der ungarischen Regierung keine Unterstützung auf dieses Ziel.

Durch die stillschweigende Zustimmung des apostolischen Heiligen Stuhles konnte er aber erreichen, dass die ungarisch-sprachigen griechisch-katholischen Gläubigen die Liturgie auf Ungarisch feiern dürfen. Die Bulle der Gründung der Eparchie statuierte vorher nämlich die Sprache der Liturgie in dem Altgriechisch.

In der Diözese führte er statt des altmodischen Julianischen Kalenders den modernen Gregorianischen Kalender ein. Sein ganzer bischöflicher Dienst kann mit der Treue zu seinen Prinzipien und mit der Vaterlandsliebe charakterisiert werden.

Sein Wahlspruch „In der Beharrlichkeit besteht der Erfolg“ prägte sein ganzes Leben – vor allem im Fokus des prekären geschichtlichen Zeitalters, in dem er seine kirchliche Regierung ansetzte und stabilisierte.

In den letzten Jahren seines Lebens lebte er als verbitterter Greis. Er starb am 29. Oktober 1937 in Nyíregyháza, wo er dann in Präsenz von seinen 123 Priestern auch bestattet wurde. In der Trauerrede sagte der Dompropst Bányai Jenő,: „Er trug nicht nur die strahlende bischöfliche Krone, sondern er hatte Teil auch an der Dornkrone des Leidens“.

8. FELHASZNÁLT IRODALOM

BARTHA ELEK: *Görög katolikus ünnepeink szokásvilága*, Debrecen 1999.

BÉKÉS GÉZA: *Magyar Görögkatolikus Ismeretek*, Nyíregyháza 1985.

CSELÉNYI ISTVÁN: *Miklós püspök emlékezete*, Nyíregyháza 1977.

DAMJANOVICS JÓZSEF: *Miklós István sátoraljaújhelyi paróchus és egyházközsége*, in *Kitartásban a siker* (szerk: Damjanovics József) Sátoraljaújhely 2008.

DAMJANOVICS JÓZSEF: „*Hivatásomnál fogva*”, in *Görög Katolikus Szemle Kalendárium* 2008, Nyíregyháza 2007.

DUDÁS MIKLÓS: *A II. Vatikáni Zsinatról* in *Hajdúdorog egyházmegyei Körlevelek VII* 1965

EMLÉKFÜZET, *Miklós István püspökké szenteléséről*, Debrecen 1913.

GERGELY JENŐ: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945*, Budapest 1997.

GÖRÖGKATOLIKUS ÉLET, 1937. évf. 8.,9.,11. számai

GÖRÖGKATOLIKUS SZEMLE, 1918. november 24.-i száma

GÖRÖG KATOLIKUS PÜSPÖKI LEVÉLTÁR levelei, körlevelei

HORNYÁK BÉLA: *Miklós István és a szlovákiai Munkácsi Apostoli Adminisztrátúra kapcsolata*, in *Kitartásban a siker* (szerk: Damjanovics József) Sátoraljaújhely 2008.

IVANCSÓ ISTVÁN: *Az 1879-es hajdúdorogi liturgikus fordító bizottság és tevékenysége* (Athanasiana Füzetek 1) Nyíregyháza, 1999.

IVANCSÓ ISTVÁN: „Az első új magyar görög katolikus kalendárium”, in Görög Katolikus Szemle Kalendáriuma 1996, Nyíregyháza 1995.

IVANCSÓ ISTVÁN: *A magyar görögkatolikusság körlevélben közölt liturgikus rendelkezéseinek forrásgyűjteménye*, Nyíregyháza 1998.

KERESZTES SZILÁRD: *Zárszó*, in *Kitartásban a siker* (szerk. Damjanovics József) Sátoraljaújhely 2008.

KOMPORDAY LEVENTE: *Miklós István szerepe Sátoraljaújhely és Zemplén vármegye életében újhelyi lelkészége idején (1894-1913)*, in *Kitartásban a siker* (szerk. Damjanovics József) Sátoraljaújhely 2008.

MÁRIAPÓCSI NAPTÁR, 1924. III.

PIRIGYI ISTVÁN: *A Gergely naptár bevezetésének 80. évfordulójára*, in Görögkatolikus Szemle Kalendáriuma 1996, Nyíregyháza 1995.

PIRIGYI ISTVÁN – IVANCSÓ ISTVÁN: *A Debreceni Görög Katolikus Egyház története* Debrecen 1993.

PIRIGYI ISTVÁN: *A magyarországi görögkatolikusok története II.* Nyíregyháza 1990.

PIRIGYI ISTVÁN: *A debreceni bombamerénylet* in Görögkatolikus Szemle Kalendáriuma 1999, Nyíregyháza 1998.

PRÍMÁSI LEVÉLTÁR, *Acta suffraganea, Csernoch és Serédy magánlevelezései Miklóssal* Esztergom

SZÁNTAY-SZÉMÁN ISTVÁN: *A görög rítus liturgikus könyveinek a magyar nyelvre való átültetésük* in Keleti Egyház 1924.